

15704

Պ. ԱԼՏՄԱՆ

Տ. Գ. ԶԵՎ ԶԵՆԿՈ

89179092

Ա-74

ՄԵՏՅՐԱՏ

09 NOV 2010

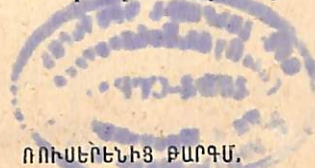
Պ. Ա. Ն. Ս. Ս. Ս.

891.79.092 ՇԵՎԵՆԿՆ

4-34 -այ.

Տ. Գ. ՇԵՎԵՆԿՆ

(Կենսագրական տվյալներ)

ՈՌԻՍԵՐԵՆԻՑ ՔԱՐԳՄ.
Ա. ՆԱՅՐԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՇԵՐԵՎԱՆ 1939

- 4 FEB 2013

15407

П. Альтман
Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Биографический очерк

Гиз Арм. ССР, Ереван, 1939 г.

3652
39

Պատ. խմբագիր՝ Հ. Դոնոյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ստ. Ալեքսանյան
Սրբադրե՛հ՝ Մ. Խորխոռունի
Կոնսուլ սրբադրե՛հ՝ Յե. Տ. Միմասյան
Գլխավոր լրագրող՝ Վ. 2066. Հրատ. 4845.

Պատվեր 252. Տիրաժ 4000.
Թուղթ 72 $\times$ 105. Տպագրակ. 2 մամուլ.
Մեկ մամուլում 51,200 նշան. Հեղինակային 44800 նշան
Հանձնված է արտադրության 10 մարտի 1939 թ.
Ստորագրված է տպագրության համար 3 մայիսի, 1939 թ.

Պետհրատի I տպարան, Յեղևան, Լենինի 65.

Ուկրաինական մեծ բանաստեղծ Տ. Գ. Շեվչենկոյի փայլուն անունը վաղուց հայտնի չէ, վորպես մի անուն, վորն իր ամբողջ կյանքը տվեց իր ժողովրդի և վողջ մարդկության յերջանկության համար:

Բայց վոչ մի ժամանակ և վոչ մի տեղ Շեվչենկոյի խոսքը չի հնչել այնպես հպարտ, յերբեք և վոչ մի տեղ ժողովրդական մասսաները այնպիսի բոցավառ սիրով չեն մեծարել իրենց կորզարին (յերդչին), ինչպես մեզ մոտ, Խորհրդային Միությունում, հաղթանակած սոցիալիզմի յերկրում:

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության հաղթանակից հետո, բուլչեիկների կուսակցության, Լենինի-Ստալինի կուսակցության կողմից ղեկավարվող ժողովուրդը դարձավ իր յերկրի տերը. լիկվիդացիայի յեն յենթարկված շահագործող դասակարգերը, ստեղծվել և հզոր ինդուստրիա, հանրայնացված դուրդական տնտեսությունը մեքենայացվել և դարձել և ամենից արդյունավետը ամբողջ աշխարհում: Ժողովրդի համար լայնորեն բացվել են կուլտուրայի, դրականության և արվեստի դռները, վոր հեղափոխությունից առաջ մատչելի էյին միայն հարուստներին:

Տ. Գ. Շեվչենկոյի վողբե՛հնչված բանաստեղծական

յերկերը դարձել են ժողովրդական լայն մասսաների սեփականութունը:

Շեվչենկոյի հորելյանը—բանաստեղծի ծննդյան 125-ամյակը—նշանակալից յերևութ է մեր կուլտուրական կյանքում: Այդ տարեթիվը կնչի վոչ միայն ուկրաինական ազատ ժողովուրդը, այլև մեծ խորհրդային Միության բոլոր ժողովուրդները:

Մեր յերկրում, վորտեղ չողջողում է Ստալինյան Սահմանադրության արևը, ժողովուրդների բարեկամութունն ամրանում է ավելի ու ավելի և դա մեր ուժի, մեր հաղթանակների յերաշխիքն է հանդիսանում: Շնորհիվ այդ բարեկամության և ուսական մեծ ժողովրդի կողմից ցույց տված աջակցության մենք մաքրել ենք մեր յերկիրը բաղձաթիվ թշնամիներից:

Լենինի—Ստալինի դրոշի տակ մեր Միության բոլոր ժողովուրդները ապրում, կառուցում և ստեղծում են ձևով ազդային, բովանդակությամբ սոցիալիստական իրենց կուլտուրան:

Յուրաքանչյուր ժողովրդի կուլտուրական նվաճումները դառնում են բոլոր ժողովուրդների պարծանքը: Մեր յերկրի վողջ աշխատավորութունը նչեց ուսական հանճարեղ բանաստեղծ Ա. Ս. Պուշկինի հորելյանը: Վրացական մեծ բանաստեղծ Շոթա Ռուսթավելու հորելյանը, մի բանաստեղծի, վորը սրանից 750 տարի առաջ գրել է «Վադրենավորը» անմահ պոեմը, վերածվեց խորհրդային կուլտուրայի իսկական տոնի: Ամբողջ ժողովուրդը կատարեց զաղախական ժողովրդական բանաստեղծի, խորհրդային սիրված բանաստեղծ Ջամբուլի հորելյանը:

Մեր մեծ Միության բոլոր ժողովուրդները պատրաստվում են Շեվչենկոյի հորելյանին: Խորհրդային լավագույն բանաստեղծները—ուսական, բեղոուսական, վրացական, ադրբեջանական, հայկական, հրեական, զաղախական և այլն— իրենց մայրենի լեզվով թարգմանում են ուկրաինական Կորդարի բոցավառ բանաստեղծութունները:

Ուկրաինական ժողովուրդը պարծենում է իր սիրած դավակով, վորն այդպիսի տաղանդով ու անկեղծությամբ արտահայտել է նրա զգացմունքները, ձգտումները, շահերը և մարմնացել է իր յերկերում անսահման սեր զեպլի իր ժողովուրդն ու հայրենիքը և ժողովրդի սրբազան ատելութունն ու ցուրտը նրա դարավոր թշնամիների—ցարիզմի, ճորտատերերի և լեհական պաների դեմ:

Շեվչենկոն չեր կարող հաշտվել այն ծանր պայմանների հետ, վորի մեջ ապրում եր ստրկացված ժողովուրդը: Դաժան Նիկոլայ առաջինի տիրապետության տարիներին, յերբ հալածվեցին, վոչնչացան ցարի կողմից և ուսական հանճարեղ բանաստեղծներ Պուշկինն ու Լերմոնտովը, յերբ հալածում էին ամեն մի ազատ խոսքի համար, Շեվչենկոն ցասումնալից բողոքով հանդես յեկավ ինքնակալության, ստրկատիրական սիստեմի դեմ: Ռուս հասարակության լավագույն մարդկանց, հեղափոխական ղեմոկրատ Չերնիշևսկու և Դորրոլյուբովի հետ—Շեվչենկոն կոչ եր անում ժողովրդին դեն չարտել բռնակալության լուծը, հալվահարդար կատարել ճնշողների հետ:

Շեվչենկոն, ինչպես ուրիշ վոչ մեկը, ճանաչում եր իր ժողովուրդը, նրա կյանքն ու կենցաղը, սիրում

եր իր մայրենի լեզուն, հրաշալի կերպով դիտեր ժողովրդական յերգերը, խոհերն ու լեզենդները: Նա ներծծել էր իր մեջ այն ամեն լավագույնը, վոր կար ժողովրդական ստեղծագործության մեջ և ինչպես թանկագին քարեր դրանցով իր ստեղծագործությունները զարդարեց ու վերազարճեց այն ժողովրդին: Ժողովուրդն ընդունեց այն վորպես իրեն հարազատ և դրա մեջ ճանաչեց իրեն: Հենց դրանով էլ բանաստեղծը, դեռ այն ժամանակ յերիտասարդ ուկրաինական գրականությունը հասցրեց մինչ այդ չտեսնված անհասանելի բարձունքի: Շեվչենկոն իրավամբ ուկրաինական նոր գրականության հիմնադիրն է համարվում: Ուկրաինական նախահեղափոխական գրականության բոլոր լավագույն ներկայացուցիչները — Մարկո Վովչոկը, Պանաս Միրնին, Իվան Ֆրանկոն, Միխ. Կոցյուբինսկին և Լեսիա Ուկրաինկան — զնացին Շեվչենկոյի գծած ուղիով: Ինչպես Պուշկինը ռուս գրականության մեջ, այնպես էլ Շեվչենկոն ուկրաինական գրականության ռեալիստական ուղղության ստեղծողը դարձավ:

Շեվչենկոն սիրում էր իր ժողովրդի անցյալը, գրվառում էր աղատության համար պայքարող և թնամիների դեմ անհամասար կռվում ընկած հերոսներին: Նա հավատում էր ժողովրդի ուժին, իր ստեղծագործությունների համար նա վոզկվորություն էր ստանում ժողովրդական խմատությունից ու նրա պատմությունից:

Մինչև իր կյանքի վերջին րոպեն Շեվչենկոն կապված էր ժողովրդի հետ: Վերտեղ էլ նա լինեք — հայրենի գյուղում, Պետերբուրգում, աքսորավայրում

մշտապես նա յերազում էր իր ժողովրդի լավագույն վիճակի մասին, հավատում էր խորապես, վոր ճշմարտությունը կգա և անում էր այն բոլորը, ինչ կարող էր, վորպեսզի մոտեցնի այդ ժամը: Դրա մեջ, բացառիկ այդ ժողովրդայնության մեջ էր Շեվչենկոյի ուժը: Դրա մեջն է և նրա անմահությունը: Նա ավելի քան վորեւ մեկը իրավունք ունի ասելու. — «Իմ կյանքի պատմությունը — դա իմ հայրենիքի պատմության մի մասն է» (Ինքնակենսագրությունից):

I

Տարաա Գրիգորյեվիչ Շեվչենկոն ծնվել է 1814 թվի մարտի 9-ին Զվենիգորդի դավառի Մորինցի գյուղում, ճորտական ընտանիքում: Նրա ծնողները կալվածատեր ենդելզարդի սեփականություն էյին: Նրանք պարտավոր էյին դիչեր ու ցերեկ աշխատել կալվածատիրոջ համար, հերկել, սերմել դաշտերը, հնձել և կալսել նրա ցորենը: Պանը հարստանում և փարթամանում էր, իսկ տանըված ու քաղցած ճորտերը շատ հաճախ մի կտոր հաց անգամ չէյին ունենում: Շեվչենկոյի, ինչպես և տասնյակ հազարավոր այլ ճորտերի մայրեր ստիպված էյին բազմաթիվ անգամ ծծկեր յերեխայով քարշ դալ կալվածատիրոջ դռներում և այնտեղ, խրճերի մեջ թողնելով քաղցած յերեխային՝ աշխատանքի շտապել, վախենալով կալվածատիրոջ վերակացվի սպառնալիքներից:

1816 թվին Շեվչենկոյի ծնողները փոխադրվեցին հենց նույն դավառի Կիրիլովկա գյուղը: Նրանք ապրում էյին հին խրճիթում, վորի տանիքը ծածկված

էր սեւացած հարդով: Այստեղ անցկացրեց Տարասն իր մանկությունը: Նա հաճախ է հիշում իր ստեղծադուր-ծություններն մեջ այդ դուռը: Տարասը առույդ է հարցասեր յերեկա յեր: Նա հաճախ էր տարվում այն մտքերով, թե վորտեղից է այն ամենը, ինչ չընթացա-տում է նրան, ի՞նչ է կատարվում այնտեղ կապտին տվող հեռուներում, վորտեղ յերկինքն ասես միա-նում է յերկրի հետ: Ինչի՞ վրա յե հենված յերկինքը: Մեծերից լսելով, վոր իբր թե յերկինքը հենված է յերկաթե սյուների վրա, վեցամյա Տարասը վճռում է վորոնեւ այդ սյուները: Սայլապանները գտնում են նրան դուռից հեռու-լայն ճանապարհի վրա և տուն են բերում:

Իր պապից, Իվան Եկվենկոյից, նա հաճախ պատ-մություններ էր լսում ժողովրդական դայրույթի ու վրեժի մասին ընդհեմ լեհական աղնվականության, ժողովրդական շարժումների մասին, վոր պատմու-թյան մեջ է մտել «Կոլիբիլչինա» անունով:

Փոքրիկ Տարասը սիրում էր անցյալի մասին իր պապի անկեղծ հիշողություններն ու յերգերը, նրանք խորը կերպով տպավորվում էին մանկական հոգու մեջ և նա հետագայում ոգտադորձեց դրանք սքանչելի և տաղանդավոր «Հայդամակներ» պոեմում:

1822 թվին հայրը Տարասին սովորեցուց յե տալիս տիրացու Սովլեի Գուբսկու մոտ:

Մանկությունից Եկվենկոյի մեջ նկատվում է ձգտում դեպի նկարչությունը, բայց այն պայման-ները, վորոնց մեջ շնորհալի յերեկա անել և անց էր կացրել իր մանկությունը, աննպաստ էին նրա տա-ղանդի զարգացման համար: Ինչպես և պապերն ու

ծնողները, նա ևս ճորտ էր և իրավունք չունէր նույն-խոյ յերազելու իսկական կրթության մասին: Կարիքը թույլ չէր տալիս նրան նկարչությամբ զբաղվելու նույնիսկ դադառի: 1823 թվին դեռ շատ յերիտասարդ հասակում վախճանվեց նրա մայրը: Յերեկաները, վորոնք բացի Տարասից հինդն էին, վորք մնացին— Նիկիտան, Յարինան, Իոսիպը և Մարուսիան: Մեծ քույրը Յեկատերինան դեռ մոր կենդանության որով մարդու յեր դնացել հարեան դուռը: Հայրն ա-մուսնացավ յերկրորդ անգամ: Խորթ մայրը հետը բերեց իր յերեք յերեկաներին:

Խղճուկ խրճիթում ստեղծվեց իսկական դժոխք: Յեվ ամենից շատ Տարասն էր տուժում: Դիտող, ա-ղատասեր և ժիր յերեկան հաշտվել չէր կարող խորթ մոր անարդարացիությունների հետ, վորք իր յերե-կաների չարաճճիությունների համար պատժում էր Տարասին: Հաճախ է նա փախել տնից, թաղնվել մո-լախտների մեջ, թափառել պատառուկած շորերով ու քաղցած:

1825 թվին նրա հայրն էլ մեռավ: Տարասն ամ-բողջովին վորք մնաց: Այն ժամանակ նա սովորում էր տիրացու Բոգորսկու դպրոցում: Նա— «ճառա-աչակերտ էր»—ջուր էր կրում և կատարում էր ու-րիշ ծանր աշխատանքներ: Նա բացառիկ սեր ցուցա-բերեց դեպի ուսումը: Բայց դպրոցում հարբեցող տիրացուի մոտ ավելի շատ հայհոյանք ու ծեծ կար, քան ուսում: Այդ «ուսուցչի» հրամանով յերեկաներն իրենք պիտի կտրեյին բալենու ճիւղտները և հերթի կանգնեյին, պատժի սպասելով:

Յերկու տարի մնալով այդ դպրոցում, սովորելով ասղմոս կարգալը և իր կաշվի վրա հաճախ փորձելով

ճիպոտի հարվածները, Տարասը տեսավ, վոր հարբեցող տիրացուի մոտ նա ալլեա վռչինչ սովորել չի կարող, փախալ Լիսյանկա դուռը: Նա ուսուցիչ եր փնտռում, վորն իրեն նկարել սովորեցներ: Միայն դրա համար նա պատրաստ եր կատարել ամենադժվարին աշխատանքը և տանել ամեն տանջանք, վորոնք նրան անրաժան էին թվում ամեն մի գիտությունից:

Լիսյանկայի ներկարար տիրացուն, վորի համար յերեք ու Տարասը ջուր եր կրում Տիկաչ գետակից և կատարում եր ամեն տեսակ աշխատանքներ, իր բնությամբ և արարքներով վռչնչով չեր տարբերվում Կիրիլովկայի հարբեցող տիրացուից: Յեւ չորրորդ ուր Տարասը նրա մոտից ել փախալ ու գնաց Ստերլովո դուռը, աշխտեղից ել Տարասովկա դուռը: Տեղական ներկարար տիրացուն մերժեց Տարասին, ասելով, վոր նա անընդունակ և ներկարարական աշխատանքի: Ներկարար դառնալու ամեն հույս կորցնելով՝ Տարասը վերադառնում և Կիրիլովկա դուռը: Այստեղ նա արածեցնում և համայնքի նախիրը, իսկ 1828 թվին աշխատում և դուռական տերտեր Կոչիցի մոտ, վորպես բատրակ:

Նկարելու բուռն սերը նրան հանգիստ չի տալիս: Նա նորից և գնում ուսուցիչ փնտռելու: Ուրեքյովկա դուռում ներկարարը Տարասի մեջ հայտնաբերում և նկարչական ընդունակություն և պատրաստ եր նրան սովորելու ընդունել, բայց դրավոր թուլլովություն և պահանջում կարվածատիրոջից: Շեվչենկոն հավատացած եր, վոր ալլալիս թուլլովություն նա ձեռք կրերի և լի հույսերով ներկայացավ կարվածատեր

Շեվչենկոյի կառավարիչ Դմիտրենկոյին—Ուլանում: Բայց նա լսել անգամ չուզեց Տարասի խնդիրը: Այդ ժամանակ յերիտասարդ Շեվչենկոյի համար հավաքում էին սպասավորներ և կառավարիչն անմիջապես վերցրեց ամրակազմ ու խելացի տղային:

Այսպիսով Շեվչենկոն ընկավ պանական ապարանքը: Սկզբում նրան խոհարարի ոգնական նշանակեցին, բայց չուտով համոզվելով, վոր նրանից խոհարար դուրս չի դա, դարձրին «կազաչոկ» —սենյակի սպասավոր: Դա 1829 թվին եր, յերբ լրացել եր Տարասի 15 տարին:

II

Շեվչենկոյը հաճախ եր գնում Կիև, Վիլնո և ուրիշ քաղաքներ և ման եր ածում իր հետ «կազաչոկ» Տարասին: Նրա պարտականությունն եր նախասենյակում նստել և սպասել, թե յերբ կհարկավորվի պանին ծխամորճ կամ մի բաժակ ջուր մատուցել: Այդ աշխատանքը նրա սրտովը չեր. նա տանջվում եր: Շեվչենկոյի բացակայության ժամանակ Շեվչենկոն նվերվում եր իր սիրած գրադմունքին—նկարչությանը: Լեկրախական սիրած յերգերը մեղմ յերգելով նա արտանկարում եր պատից քաչ արած նկարները: Այդ գրադմունքի համար նրան դաժանորեն պատժեցին: Այդ վիլնոյումն եր 1829 թվի դեկտեմբերի 6-ին (հ.տ.): Շեվչենկոյը գնացել եր պարահանդես: Տարասը վառել եր մոմը և սկսել եր նկարել կաղաղ Պլատովի գոհհաճաչակ նկարված պատկերը և այդ աշխատանքով այնպես եր վողեվորվել, վոր նույնիսկ չնկատեց, թե ինչպես վերադարձավ տերը:

«Նա դաժանորեն քաչեց ականջներս և ապտակ-

ներ տվեց,—պատմում է Շեվչենկոն իր ինքնակենսագրությունից մեջ:—Հաջորդ ուր չափազանց կառավարան Սիբիրիայի ինձ մի լավ ծեծել, վորը և կատարեց պատշաճ յեռանդով»:

1831 թվի սկզբին Շեվչենկոն Ենդելդարդի դուստրի հետ գնում է Պետերբուրգ: Այստեղ ել եր նա չարունակում «կաղաչով» մնալ: Ենդելդարդը ցանկանալով իր տնային սեփական նկարիչն ունենալ՝ 1832 թվին Տարասին չորս տարով պայմանագրով սովորեցուց յե տալիս «զանազան նկարչական դործերի վարպետ» ներկարար Շիրյայեվի մոտ: Մանր եր Տարասի կյանքը նոր տիրոջ մոտ: Ապրում եր նա չարդաստում, սնվում եր վատ և դժվար աշխատանքներ եր կատարում, իսկ նրա բանաստեղծական բնավորությունը ձգտում եր դեպի իսկական արվեստը —նկարչությունը:

Միակ մխիթարությունն ու հաճույքը—դա Պետերբուրգի լույս գիրքներն էին, յերր նա գնում եր Ամառային այգին և նկարում եր այնտեղ նատուրայից: 1835 թ. դարնանը ուկրաինական նկարիչ Խլան Մաքսիմովիչ Սոչենկոն, վորն ասրում եր Պետերբուրգում, տեսավ նրան այդ աշխատանքով զբաղվելիս: Տաղանդավոր պատանու վիճակը հետաքրքրեց նկարչին: Երբանք ծանոթացան ու բարեկամացան: Սոչենկոյի ոգնությունը Շեվչենկոն ծանոթացավ գեղարվեստի ազդեցությանը քարտուղար Գրիգորովիչի հետ, իսկ վորոջ ժամանակից հետո ուսու հայտնի բանաստեղծ Ժուկովսկու, ուկրաինական գրող Ն. Գ. Իրենկոյի, ուսու նկարիչներ՝ Գ. Բրյուլլովի և Ո. Վենեցիանովի հետ: Փայլուն տաղանդի տեր ինքնու Շեվչենկոն

զարմացնում ու հմայում եր նրանց: Նրանք համեմատեցան, վոր տաղանդավոր պատանու կյանքի պայմանները բացասաբար են անդրադառնում նրա զարգացման վրա և զբաղվեցին նրան ազատելու խնդրով: Ամենամոտիկ մասնակցությունը այդ ազնիվ դործի մեջ ցույց տվին Ժուկովսկին և Բրյուլլովը, մի բան, վոր նրանց մեծ պատիվ ե բերում:

Շեվչենկոյին պետք եր կանոնավոր գեղարվեստական կրթություն տալ: Դրան կարելի յեր հասնել միայն գեղարվեստի ակադեմիայում, բայց ճորտերին արգելված եր վորք գնել կայսերական ակադեմիայի չեմին: Ամենից առաջ անհրաժեշտ եր Շեվչենկոյին ազատել ճորտությունից: Շեվչենկոյի բարեկամները կարծում էին, վոր Ենդելդարդը առանց փողի կզիջի իր ճորտին, յեթե նրան բացատրեն բանի եյությունը: Բրյուլլովը ինքը գնաց նրա մոտ, բայց ազատ կալվածատերը լսել անգամ չուղեց. «փող, ինձ փող տվեք»— և Եա ծիծաղում եր նկարչի մարդասիրական փաստարկների վրա: Բրյուլլովը հայտարարեց, վոր Ենդելդարդը «ամենամեծ խոզնե, վորին նա յերբեք հանդիպել ե»:

Վճռեցին փող ճարել: Բրյուլլովը նկարեց Ժուկովսկու հրաշալի պորտրեն: Մասնավոր վիճակաւորում պորտրեն չահեց 2500 ռուբլի և այդ փողով գնեցին Շեվչենկոյի ազատությունը: Այդ տեղի ունեցավ 1838 թվի ասրիլի 22-ին:

III

Ուսումն ամբողջովին կլանում եր Շեվչենկոյին: Յեվ շատ շուտով նա դառնում Կ. Բրյուլլովի սի-

րելի աշակերտներին և բարեկամներին մեկը: Նա չատ է աշխատում իր վրա, դրադվում է ինքնազարգացմամբ—հաճախում է պատմության, ֆիզիոլոգիայի, կենդանաբանության, ֆիզիկայի դասախոսություններին: Սովորում է ֆրանսերեն: Շատ է կարդում գեղարվեստական գրականություն: Տարվում է Պուշկինի պոեզիայով, Գոգոլի պատմվածքներով: Ուկրաինական գրականությունին նա դրեթե բերանացի գիտեր Կոտլարովսկու «Շենիդան», կարդում է Կլիտկա Ոսնովյանենկային: Ծանոթանում է արեւմուրսա-յեկըրպական գրականության նշանավոր ստեղծագործություններին:

Նա համառ կերպով աշխատում էր իր գեղարվեստական վրձինի կատարելագործման վրա և ձեռք է բերում նշանակալից հաջողություններ: 1839 թվին նրան պարգևատրում են արծաթե շքանշանով: 1810 թվին — «Աղքատ յերեխան շանը տալիս է մի կտոր հաց» պատկերի համար արծաթե շքանշանով: 1841 թվին — նոր պարզե «Գնչուհի» պատկերի համար: Գեղարվեստի ակադեմիայում պատկերները սովորաբար նկարում էին բիրլիական և զիցարանական թեմաներով: Այդ սահմանափակումը Շեվչենկոյին չէր բավարարում: Նրա կտավների վրա հանդես են գալիս մարդիկ ժողովրդի միջին:

Իր նկարներով նա աշխատում է հասարակության ուշադրությունը հրավիրել ճշմարիտ ժողովրդի վրա:

Շեվչենկոն վոչ միայն տաղանդավոր նկարիչ էր, նա բանաստեղծ էր և ղզում էր գեղարվեստական ճշմարտացի խոսքի մեծ ուժը: Նա գիտեր, վոր մասսաներին պետք է դիմել կենդանի խոսքով:

Բայց վոչ ապականված հին խոսքով,

Այլ նոր, վոգեչունչ խոսքով:

Անհրաժեշտ է բոցավառ ցատումնալից խոսք, վորը

Վորպես ամպրոպ կայսթի և կփրկի

Ամբողջ ժողովուրդը կեղեքված,

Ցարական ղզվանքներից...

Հարկավոր է խոսք, վորը վոգեվորեր ժողովրդին, սթաիեցներ նրան և պայքարի կոչեր աղատության համար: Հարկավոր է խոսք, վորը ջախջախեր ցարական գրաքննության սահմանները և ցարերի ու ժանդարմների դիսի վրայով թուչեր դեպի ժողովրդական մասսաները:

1838 թվին պոեզիայի բնագավառումն էլ հայտնի դարձավ Շեվչենկոյի անունը: Նրա առաջին ռուսագործությունները տալագրված են այդ տարվանից, թեև գրել նա սկսել էր շատ ավելի վաղ: Հարավոր է, վոր դեռ այն ժամանակ, յերբ նա մանուկ հասակում չար ու խորթ մորից կամ հարբած տերացուից թաղնվում էր մոլախոտերի մեջ, յերբ նա դիտում էր հարուստ բնության ու իր ժողովրդի տանջանքների անհամապատասխանությունը, յերբ յերդում էր իր սիրած յերգերը, յերբ նա արձաններ էր նկարում Ամառային այգում—հնարավոր է, վոր դեռ այն ժամանակ հանդես յեկան բանաստեղծական առաջին պատկերները, համեմատություններն ու տողերը:

Իսկ այժմ, յերբ նա հանկարծ իրեն ազատ դռաց— «ուկրաինական խոտաչունչ մուսան յերկար ժամանակ խորթ էր իմ ճաշակին, վոր փչացրել էր կյանքը դարոցում, կալվածատիրական նախասենյակներում,

սլանդոններում և քաղաքային բնակարաններում. բայց յերբ աղատության շունչը վերադարձրեց իմ գգացմունքներին մանկության առաջին տարիների մաքրությունը, այն մանկության, վոր յես անց եյի կացրել հայրական խղճուկ ծղոտակտուրի տակ, նա, շնորհակալություն նրանից, դրկեց և փայլալեց ինձ»... (ինքնակենսագրությունից) :

1840 թվին լույս տեսավ Շեվչենկոյի առաջին գիրքը, «Կորզար»-ը, վորի մեջ մտան հետեյալ բանաստեղծութիւնները. «Ո՛ր, խոհեր իմ, խոհեր իմ» «Պերեբենդիա», «Կատերինա», «Կաղամախի», «Իվան Պատկովա», «Ոսնովյանենկոյին», «Ինչիս են պետք սե թերթերունքներ» և «Տարասի գիշերը» : Ամենից աչքի ընկնող յերեուցթն եր այդ ուկրաինական դրամատիկականության մեջ : Փոքրածավալ «Կորզարը» բացառիկ հաջողություն ունեցավ : Յեւ այդ զարմանալի չէ : Առաջին անգամ բանաստեղծը դիմեց իր ժողովրդին այդպիսի պատկերավոր, հյութեղ լեզվով : Չափազանց հասարակ ու ջերմ կերպով բանաստեղծը դրում է ընչադուրկների աուրյա կյանքի մասին : Իր առաջին «Ո խոհեր իմ, խոհեր իմ» բանաստեղծության մեջ բանաստեղծը դրում է .

«Հարգաւոր յերկիրը գնացեք, յերեսաներ
Մեզ մոտ Ուկրաինան...»

Բանաստեղծը վոդեվորությամբ պատմում է ժողովրդին նրա անցյալի մասին : Ուկրաինական ժողովուրդը հարյուրամյակների ընթացքում պաշտպանել է իր աղատութիւնն ու անկախութիւնը բազմաթիւ թշնամիներից և մանավանդ լեհական պաներից : Լե-

հական աղնվականութիւնը «հրով և սրով» ձգտել է ստրկացնել ժողովրդական լայն մասսաներին և դարձնել նրանց իր ճորտերը : Ծաղրանքին սահման չկար : Պաները տանջում էին ուկրաինական ժողովրդի լավագույն զավակներից շատերին : Տարեգրող Սամովիդեցի վկայությամբ՝ «Խլել էին ժողովրդից ամեն տեսակ աղատութիւն և ծանր, անտանելի հարկեր եյին դրել վրան : Կաղակներ յերեսաներին յեփում էյին կաթսաներում, կանանց ստինքները սեղմում էյին մահակներիով :»

Պատմության մեջ քիչ փայլուն եջեր չեն դրված ուկրաինական ժողովրդի ապստամբութիւնների մասին աղնվականության դեմ, վորոնք պսակվել են ժողովրդի հաղթանակով :

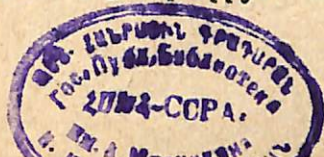
Շեվչենկոն չի դունավորել պատմութիւնը, նա չի իդեալականացրել հեթմանականութիւնը, ինչպես այդ մեկանաբանում էյին բուրժուական նացիոնալիստները և ժողովրդի այլ թշնամիները :

Շեվչենկոն անկեղծ և ճշմարտացի կերպով իր յերկերում նկարագրել է հերոսական բազմաթիւ եպիզոդներ, դովերգել է ժողովրդի յերջանկության համար ընկած նշանավոր հերոսներին :

«Տարասի գիշերը» բանաստեղծութիւնը 1630 թվի դեպքերի սքանչելի գեղարվեստական նկարագրութիւնն է, յերբ կաղակական զորքերը Տարաս Տրյասիլոյի գլխավորությամբ Պերեյասլավի մոտ ջարդ ու փշուր արին լեհական զորքերին հեթման Կոնեցպոլսկու հետ միասին :

Խեղճ դու Ուկրաինա

Ձախջախված թշնամիներից :

Այսպես դիմեց զորքին Տրյասիլոն և կոչ արեց՝

Դեհ, զեանք պան յեղբայրներ
Լեհերի դեմ մարտնչենք:

Նրանք հերոսաբար մարտնչում եյին հանուն հայ-
րենիքի և հաղթեցին:

1841 թվին առանձին հրատարակությամբ չույս
տեսալ Շեչենկոյի «Հայդամակներ» հայտնի պոե-
ման: Դա ժողովրդական աստատմբության ծավալուն
և վառ պատկերն էր ընդդեմ թշնամու, լեհական
աղնվականության: Այդ պոեմում նկարագրված են
1768 թվի դեպքերը: Այդ սրբազան պատերազմի ժա-
մանակ վտաքի կանգնեցին բոլորը, ուղքեր կարող է-
յին զենք կրել:

Նույնիսկ կանայք, կանթերը վերցնելով
Դարձան հայդամակներ...

Վորովհետև զիտեյին, վոր «սոսկալի պատիժ են
բերում մեզ լեհ դահիճները»:

Ժողովրդին տիրել էր մի միտք, մի ցանկություն.

Թույլ միք տա մայրեր, թույլ միք տա
Հառաչել դահիճի ձեռքի տակ:

Պոեմի գլխավոր հերոս Յարեմա Գալաշան մար-
մնացնում է իր մեջ իր ժողովրդի լավագույն
յոժերը: Նա ցանկանում էր հարյուր ձեռք ունենալ,
վորպեսզի չուտ հաղթեք թշնամիներին ու ազատեք
իր յերկիրը: Այդ պոեմում Շեչենկոյի խոսքերը
հնչում են վարպես ահեղ նախադրուշացում ժամանա-

կակից լեհական կալվածատեր պաներին և նրանց
գերմանական Ֆաշիստ խոհրդատուներին.

Կիևից մինչև Ուման

Բնիկան լեհերը կողք-կողքի...

1842 և 1843 թվականներին Շեչենկոն ուսերև
լեզվով դրեց «Կուլյոր», «Բեկես» պոեմները և ուրիշ
յերկեր: «Կուլյոր» պոեմում հեղինակն իրեն հասուի
անկեղծությամբ նկարագրում է պան կալվածատիրոջ
կոպիտը՝ տնարգիված մոր և աղջկա տանջանքները:
Մայրը միայն կուրանում է, իսկ աղջիկը վրեժխնդիր
է լինում իրեն տանջողից—հրդեհում է նրա կալված-
քը և ինքն էլ կործանվում է հրդեհի մեջ:

Շեչենկոն դառնում է ուկրաինական ամենա-
հայտնի բանաստեղծը: 1843 թվականին նա դնում է
Ուկրաինա: Այցելում է ծանոթ, հին վայրերը, դի-
տում է, թե ինչպես են ապրում մարդիկ, ունկըն-
դրում է, թե ինչից են բողոքում նրանք: Ամեն տեղ
նա տեսնում է նույն անաղատ վիճակը, նույն ողա-
նությունը վոր դոյություն ուներ նաև նրա զնա-
լուց առաջ:

Ուկրաինական կալվածատերերը, ցանկանալով
բանաստեղծի ուշադրությունը հեռացնել ժողովրդա-
կան վշտից, անընդհատ հրափրում եյին նրան իրենց
մոտ, ցույց տալով իրենց կյանքի «տոնական կողմը»:
Մական ալդ նրանց չհաջողվոյ: Շեչենկոն հաշա-
լի դիտեր, վոր կալվածատիրոջ ապահովությունը
կառուցված է ճորտերի ծանր ու դառն աշխատանքի
վրա:

Հարկադրված լինելով յերբեմն ներկա դռնվելու

վորեն պանի խրախճանքին, բանաստեղծը խորթ եր
ղգում իրեն այդ միջավայրում: Իր հերոսներից մե-
կի բերանով նա հարցնում է.

Ինչու յեմ յես այստեղ

Յեվ ինչ կարող եմ անել նրանց մեջ.

Նրանք բոլորը պարում են և յերգում,

Նրանք հարազատ են հարազատների մեջ.

Նրանք բոլորն հավասարներ են իրար միջև...

Իսկ յես...

(«Քեյնիս»)

Քիչ անհանդստություն չի պատճառել նա մի
քանի անբարտապան պաների:

Լուբենսկի կալվածատերերից մեկը մեծ դժվա-
րությամբ համոզեց Շեվչենկոյին դալ իր մոտ ճաշի:
Յերբ Շեվչենկոն յեկավ, միջանցքում նրան ընդունեց
ծառայողը: Տերն այդտեղ բոլորի առաջ ծեծեց ծա-
ռայողին: Բանաստեղծը կարմրեց, վերցրեց գլխարկն
ու դուրս յեկավ: Պանը վորքան ել նրան խնդրեց վե-
րադառնալ, բայց—անողուտ:

Պետերբուրգ վերադառնալով Շեվչենկոն ավելի
յեռանդով սովորել սկսեց, վորպեսզի չուտ վերջացնի
գեղարվեստի ակադեմիան: Նա փայտալուծ է—վերջ-
նականապես Ուկրաինա տեղափոխվելու միտքը: Այն
ժամանակ նա ձեռնարկեց հրատարակել «Գեղարվես-
տական Ուկրաինան» պատկերների ալբոմը, վորի մեջ
նա ուզում եր ցույց տալ ուկրաինական ժողովրդի
պատմության ամենահետաքրքրական մոմենտները,
նրա կենցաղը, ուկրաինական բնության գեղեցիկ
անկյունները: Նա հրատարակեց առաջին սերիան վեց

նկարներից: Ամբողջ ալբոմն անապարտ մնաց նյու-
թական միջոցներ չունենալու պատճառով:

IV

1845 թվականին Շեվչենկոն ավարտեց գեղար-
վեստի ակադեմիան և նկարչի կոչում ստացավ:
Նույն տարվա դարնանը նա նորից մեկնեց Ուկրաին-
ա:

Վորպես նկարչի՝ նրան աշխատանքի ընդունեցին
պատմական հուշարձանները հավաքող և ուսումնա-
սիրող հանձնաժողովի մեջ: Հանձնաժողովի գործե-
րով Շեվչենկոն չըջադայում եր Կիևի, Պոլտավայի,
Չերնիգովի, Վոլինի և ուրիշ նահանգներում:

Լինելով միջահասակ, լայնաթիկունք, նա դեպի
իրեն եր ձգում իր բաց ազնիվ դեմքով ու պայծառ
գորշ-կապտադույն աչքերով: Իր բնավորությամբ
նա բարի յեր, ընկերասեր, համեստ: Նա միշտ խո-
սելու նյութ եր գտնում գյուղացիների հետ: Նա հրմ-
տորեն ոգտվում եր կատակից, ասացվածքից, կենցա-
ղային որինակից:

Այսպիսի դեպք է յեղել: Տարաս Գրիգորյեվիչը
հանդիպում է ծանոթ ճորտերի հետ: Նրանք վորպես
հայրենակցի հարց ու փորձ են անում նրան աղա-
տության մասին: Նա գրպանից հանում է հացահա-
տիկը, դնում է սեղանի վրա և ասում է, վոր սա թա-
ղավորն է: Հետո նորից մի քանի հատիկ է շարում
այդ հատիկների շուրջը.— յեթե կենտրոնում թաղա-
վորն է, ապա դրանք նրա ոգնականներն են, ամեն
տեսակի միջնատներ, գեներալներ և այլն,—ներկա-
դանվորները գլխի յեն ընկնում:—Ճիշտ է,—հաստա-

տում ե բանաստեղծը,—այդպես ել կա,—և հանում ե գրականից մի բուռ մաքուր հատիկ։—Իսկ սրանք մենք ենք ձեզ հետ, մենք, ժողովուրդս։—Յեւ նա իր ունկնդիրներին նայելով հարցնում ե.— Ուղո՞ւմ եք իմանալ, թե յերբ կլինի ազատութիւնը... այն ժամանակ, յերբ,— և նա հատիկը, «թաղաւորին» ու նրա ողնականներին, թափում ե բուռով։

Ճորտերը հասկանում են բանաստեղծի միտքը։ Վորքան նա սիրում եր զրուցել գյուղացիներին հետ, այնքան խուսափում եր զրուցել պաներին հետ։

Իր հայրենի Յիրիւովկա դուղում գտնված ժամանակ նա մի անդամ անցավ տեղական տերտեր Կոչիցի մոտ, վորի տանը փոքր հասակում բառակի եր յեղել։

Դուրս գալուց հետո տարիքավոր զեղջկուհի Լեմերիխան վաղելով դալիս և ու հարցնում ե տերտերին բանաստեղծի մասին։

— Այո, նա այտեղ եր,—դժգոհությամբ պատասխանում ե տերտերը։—Այնպես լռակյացն ե... Սմբողջ ժամանակ կամ լռում կամ հարցնում եր անցյալի ու չքավորների մասին... Յեւ ելի, ասես ծաղրելու համար, խնդրեց այտեղ կանչել յեկեղեցու պահապան Սմոկլային, վորի հետ փոքր հասակում սովորել եր և սկսեց նրա հետ համբուրվել...

— Զարմանալի յե,—պատասխանեց զեղջկուհին,—մեզ մոտ նա յերբեք չի լռում... Յերեւի ձեզ հետ նա խոսելու բան չի ունեցել...

Շեվչենկոն յերգ շատ եր սիրում։ Նա ինքը յերգում եր մեծ զգացմունքով, հուզելու չափ հասարակ։ Պատահում եր, վոր գյուղում իր շուրջն եր

հալածում յերիտասարդներին և մինչև ուշ գիշեր յերգում եր նրանց հետ իր սիրած յերգերը։

Աղքատ մարդկանց, անկախ նրանց աղքատութիւնից, նա սիրով ունում եր, ինչով կարող եր։

Այսպես, քաղաքներն ու գյուղերը շրջապայելով, Տարաս Գրիգորիւն ալիւն շատ ե տեսնում ժողովրդի վիշտը, լսում ե ճնշվածների հալածանքը։ Նա ավելի յե վառվում ատելությամբ տիրող կարգերի դեմ։

Յարեղմը Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդների հարադույն թշնամին եր։ Նա իր արյունոտ թաթերը մեկնում եր ամեն տեղ, ճնշում եր տասնյակ ժողովուրդների, խափանում եր նրանց տնտեսական դարգացումը, արգելում եր նրանց զրականութիւնն ու լեզուն։

Իր զայրադին խոսքի վողջ ութով Շեվչենկոն հարձակվում ե ինքնակալության վրա...

Պաշտոնական մամուլը և ամեն տեսակ «ըթմաբուրդ» դուհիկ վստանավոր թխողները» անամոթաբար դովարանում եյին թաղաւորին և թաղուհուն, նրանց կարծեցյալ զեղեցկութիւնը, բարութիւնն ու առատաձեռնութիւնը։

Փոչխացնել, քամուն տալ այդ գզվելի սուտը, ցույց տալ ինքնակալության և նրա պաշտպանների գիշատիչ դեմքը,—այսպիսի խնդիր եր դրել իր առաջ Շեվչենկոն, վորը և հրաշալի կերպով իրագործեց։

«Յերազ» պոեմում, սատիրական ձեռք և ունալ իրականութիւնից չհեղվելով, բանաստեղծը գծել ե թաղաւորի և թաղուհու պորտրետները։ Սպանիչ սար-

կազմով ցույց ե տվել նա «ուժեղներին այս աշխարհին», վոր խոնջում են թաղավորի շուրջը—ամեն մեկըն ուղում ե մոտիկ լինել, վորպեսզի վորեւ «փաղաքանք» չահի նրանից։ Այդ նույն պոեմում բանաստեղծը ծավալում ե անաղատ դուռի լայն ու ճշգրիտ պատկերը։ Շեվչենկոն ճորտատիրութիւնը սոցիալական ամենամեծ չարիքն եր համարում, վորի հետ վոչ մի կերպ հաշտվել չեր կարելի։ Պանկալվածատերերը ամեն կերպ ծաղրանքի եյին յենթարկում ճորտերին, նույն իսկ մարդ չհամարելով նրանց։ Նրանք ճորտերին ծախում ե առնում եյին, չների հետ եյին փոխանակում, տարվում եյին թղթախաղի մեջ, իսկ ճորտ աղջիկներին անարգում ե բաց եյին թողնում։

Այնպէս են Շեվչենկոյի ստեղծագործութիւնները, վորոնց մեջ նա նկարագրում ե ճորտերի կյանքը։ Ներանք բացառիկ իմացական նշանակութիւն ունեն, իսկ իրենց դեղարվեստական կատարելությամբ նրանք հասնում են բանաստեղծական արվեստի դադաթնեւին։ Այդ ստեղծագործութիւնները խորապես հուզում են իրենց ճշտությամբ ե հումանիզմով։

Այ՛ տես՝ այն դրախտում, վորը լքում ես դու, Հանում են կարկատած շապիկը թշվառի, Յեւ կաշին են հանում, փոքրիկ իշխաններին Կոշիկ հագցնելու։ Այրուն տուրքի համար Խոշտանդում են, նայիր, չղթայում են վորդուն, Միակ իր զավակին, վորդուն իր մինուճար, Ոհ, իր միակ հուսին զինվորության տանում,— Զորքը քիչ ե ասես... իսկ այ պատնէշի տակ

Քաղցից մի մանուկ ե ուռչում ու մահանում,
Իսկ մայրն աղի դաշտում հացի հունձն ե անում։
(Թարգմ. Գ. Սարյան)

Մայրը, վորն իր առաջ հացի լեռներ ե տեսնում, իր ձեռքերով հավաքում ե վոսկի հացահատիկը, մի կտոր հաց անգամ չունի քաղցից արդեն ուռած իր յերեխայի համար։ Դա ճորտատիրական կարգի սոսկալի խորհրդանշանն եր։

Շեվչենկոն Ուկրաինայում մնացել ե 1845 թվի դարնանից մինչե 1847 թվի դարունը։ Այդ ժամանակամիջոցում նա գրել ե իր ամենից աչքի ընկնող ըստեղծագործութիւնների մի ամբողջ շարքը «Հերետիկոս»-ը, «Կովկաս», «Մեռածներին ե կենդանիներին», «Սառը հորձանք», «Կտակ» ե բազմաթիվ լիբիքական բանաստեղծութիւններ։

Այդ բոլոր ստեղծագործութիւնները թափանցաված են անսահման սիրով դեպի հայրենիքը ե ատելությամբ դեպի ժողովրդի թշնամիները։ Այդ նրա վորջ ստեղծագործութիւնների լեյտմոտիվն ե։

Այդ ստեղծագործութիւններից շատերը, ինչպես ե ուրիշները, վոր հեղինակը գրել ե տարբեր ժամանակներում հաղեցված են ինտերնացիոնալիզմի մոտիվներով։

Ժողովրդի թշնամիները — տրոցկիստները, բուխարինականները, բուրժուական նացիոնալիստները ամեն կերպ ախատել են նսեմացնել Շեվչենկոյի ըստեղծագործութիւնների հսկայական նշանակութիւնը ե դրանով իսկ փոքրացնել նրա դերը ժողովրդի հեղափոխական գիտակցության ձևավորման պրոցեսում։

Բուրժուական նացիոնալիստները մի առանձին յեռանդով աշխատել են ուկրաինական մեծ Կորզարին խուզել ու հարձարեցնել իրենց նացիոնալիստական չնչին ծրագրերներին և ջնջել եյին նրա յերկերից և կյանքի ճանապարհից ինտերնացիոնալիզմի բոլոր մոմենտները: Մասնավորապես նրանք հալածում եյին Շեվչենկոյին դեպի ռուսական ժողովուրդը տածած խոր համակրանքի համար, ռուսական զբաղանության ու կուլտուրայի հետ ունեցած կապի համար, ռուս հասարակության ամենաառաջավոր մարդկանց հետ ունեցած բարեկամության համար:

Ժողովուրդի թշնամիները դիտմամբ ցայտադրել են Շեվչենկոյի յերկերի այն տեղերը, վորտեղ նա դարձրել է ու ասելու թյամբ հանդես ե գալիս կալվածատերերի և տարբեր ազգությունների հարուստների դեմ և չարախնդությունից չնչասպառ՝ նրանք այդ մեկնաբանում եյին վորպես բանաստեղծի յեւույթը ընդդեմ մյուս ժողովուրդների:

Իայց բավական ե ծանոթանալ բանաստեղծի կենսագրությանը, նրա անմահ ստեղծագործություններին, բանաստեղծական այնպիսի գլուխ գործոցներին, ինչպիսին ե «Կովկասը», «Հերետիկոսը» և այլն, վորպեսզի թշնամական-նացիոնալիստական զրդարտանքի հետքն անգամ չմնա:

«Կովկաս» պոեմում Շեվչենկոն բոցալառ խոսքով ե գիմում իր ազատությունն ու անկախությունը ցարական ստրկացումից պաշտպանող Կովկասի ժողովուրդներին: Բանաստեղծը ցարական միահեծանության մասին գրում ե թունավոր իրոնիայով:

Նա դիմում ե աղատասեր կովկասյան ժողովուրդներին՝ զենքերը ցած չդնել:

Դուք կովում եք—կովեցեք

— — — — —
Ձեզ հետ ե ճշմարտությունը, ձեզ հետ ե փառքը
Յեվ աղատությունը սրբազան:

Ժողովուրդին համեմատելով լեգենդար Պրոմեթեոսի հետ, վորին արծիւը կտցահարում եր ու հոշոտում եր սիրտը, բանաստեղծը հավատում ե, վոր արյունուշտ արծիւն յերբեք չի հաջողւել խմել

Արյունը կենսատու...

Սիրտը նորից կյանք ե առնում,

Նորից ե ծրծաղում:

Ձի մահանա և մեր հողին,

Ձի թուլանա կամքը...

Այդ պոեման —հրաշալի փաստաթուղթ ե, վորը ցույց ե տալիս, թե չնայած Նիկոլայ առաջինի թագավորության դաժան պայմաններին, նրա բացառիկ ազրեսսիվ դադութային քաղաքականությանը, ժողովուրդները ձգտել են փոխադարձ բարեկամության և փոխադարձ ողնության:

Շեվչենկոն իր աշխատավոր ժողովուրդի անունից ցասումնալից բողոքով դուրս յեկավ ինքնակալության հախշտակողական քաղաքականության դեմ, ի պաշտպանություն կովկասյան ժողովուրդների, վորոնց նա անկեղծ սեր ե տածել իր ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Մեծ հարգանքով ե վերաբերվում նա չեխական

Ժողովրդին «Հերետիկոս» պոեմում: Նկարագրելով աչքի ընկնող դործիչ և չեխական աղբային հերոս Յան Հուսի յեղույթը ընդդեմ Հռոմի սլապի և կաթոլիկ կարդինալների, բանաստեղծը պատմում է, թե ինչպես չեխական ժողովրդի այդ թշնամիները —

Յեկան վոչխարի մորթի հագած:

Գաղանները դաժան,

Յեկան և ճանկերն ե'ն սրում:

Բանաստեղծը անարդանքի սյունին է դամում գերմանական հալչտակիչներին, վորոնք այն ժամանակ ձգտում էին ջլատել և թալանել իր անկախությունը պաշտպանող չեխ ժողովրդին:

Յան Հուսի բերանով Շեվչենկոն դիմում է իր քոս կոչով.

Բացեք ձեր աչքերը, մարդիկ, հասել է ուրը,
Պարզեցեք ձեր ձեռքերը — լույսը կանչում է ձեզ:
Զարթոնցեք չեխեր — մարդ յեղեք,
Յեվ վոչ թե տերտերների ծաղրի առարկա:

Այդ կոչը վոչ միայն չեխերին, այլ ուղղված է բոլոր ճնշվածներին:

Սոցիալական և ինտերնացիոնալիստական բացառիկ նշանակություն ունի այդ պոեմը: Նա ուղղված է մարդկության ամենաղաղբելի թշնամիներին մեկի — Հռոմի պապի դեմ.

Զորս կողմ դերություն, անարդարություն
Ժողովուրդն ահա լուծ է տանջված,
Իսկ առաքյալի աթոռին արթուն
Պարարտ սեպագետն է ահա նստած...

Յեվ բանաստեղծը կոչ է անում բոլոր ժողովուրդներին՝ կռվել այդ թշնամու դեմ: Շեվչենկոյի այդ բոլոր յերկերը այն ժամանակ վոչ մի տեղ չեն հրատարակվել, բայց լայնորեն նրանք տարածվել են ձեռագիր վիճակում և ընկել են ցարական սատրապների ու իրեն՝ Թագավորի ձեռքը:

Բանաստեղծի գլխին սև ամպեր են կուտակվում:

1847 թվի ապրիլի 5-ին (հ. տ.) Կիևում ձերբակալում են Շեվչենկոյին և ուղարկում Պետերբուրգ: Այնտեղ ցարական պահնորդական բաժնում Կիրիլ-Մեֆոդիևյան յեղբայրության խնդիրն եր քննվում: Այդ դործով ձերբակալվել էլին մի քանի մարդիկ — պատմաբան Ն. Կոստոմարովը, ուկրաինական գրող Ն. Կուլիչը և ուրիշները:

Կիևում Ն. Կոստոմարովը, առավելապես համալրարանի ուսանողներից, կազմակերպում է մի փոքրիկ ընկերություն, վորն իր առաջ խնդիր է դնում — համախմբել սլավոնական բոլոր ժողովուրդներին և ազատագրել դյուղացիությանը ճորտությունից: Այդ նպատակին հասնելու համար ընկերությունը բավական է համարում տարածել կրթություն ու կրոն: Այդ ընկերությունն իրեն Կիրիլ-Մեֆոդիևյան հռչակեց սլավոնական ժողովուրդների մեջ քրիստոնեություն տարածող առաքյալների անունով: Բացի հիշվածից՝ պալքարի և վոչ մի մեթոդ, մանավանդ դյուղություն ունեցող կառույցների դեմ գինված ապստամբության մեթոդը, Կիրիլ-Մեֆոդիևյան ընկերությունը չէր ընդունում: Բայց ինքնակալությանը վախեցնում է նույնիսկ այդ լիբերալ ընկերությունը և նրա բոլոր անդամները ձերբակալվում են:

Այդ դործով Շեվչենկոյին ել են ձերբակալում: Կիւեում գտնված ժամանակ նա հանդիպել է Կոստոմարովի և ընկերութան մյուս անդամների հետ, կարգացել է նրանց մոտ իր բանաստեղծությունները, վեճի յետեւ նրանց հետ նրանց սահմանափակ ծրարքի մասին, չի համաձայնվել նրանց պայքարի մեթոդներին: Հետաքննութան ժամանակ գրեթե քուր ձերբակալվածները հայտարարում են, վոր Շեվչենկոն ընկերութան անդամ չի յեղել: Այսուամենայնիւ նրա նկատմամբ ամենածանր դատավճիռ է կայացվում: Թաղավորը դատապարտում է նրան վոչ այլ բանի, քան նրա բոցավառ ու ցասումնալից բանաստեղծությունների համար: Դատավճռի մեջ ասված է այսպես.

«Շեվչենկոն... գրել է ուկրաինական լեզվով խռովարարական բանաստեղծություններ: Նրանց մեջ նա մեկ լալիս է Ուկրաինայի անարդարության մասին, մեկ պատմում է կաղակային անցյալի փառքի մասին, մեկ վատ խոսքերով ծաղրում է թաղավորին և նրա ընտանիքին: Իսկ այն, վոր Շեվչենկոն այդ յերկերով բանաստեղծի փառք է ձեռք բերել, հենց դրասկար են ու վտանգավոր: Նրա համար ել նրան վորպես ամուր առողջության տեր մարդու պետք է հանձնել Որենբուրգի զորամասին և հայտնել հրամանատարութանը, վոր աչալուրջ հսկեն նրան»:

Ժողովրդի գահիճ Նիկոլայ առաջինը լավ եր հիշում, թե ինչպիսի մեծ գեր է խաղացել Պուշկինի և Լերմոնտովի հեղափոխական պոեզիան: Նա գիտե՞ր

նոյնպես, թե ինչպիսի ժողովրդականութուն է վայելում ուկրաինական ժողովրդական բանաստեղծը և ինչպիսի արագությամբ են տարածվում ժողովրդի մեջ նրա վտանգավորները: Յեւ չարությանը լցված, վախենալով հեղափոխական նոր յերթյան, թաղավորը ստորագրում է այդ դատավճիռը և գեռ իր կողմից ել ավելացնում է. — «Խստագույն հսկողության տակ պահել, արգելել նրան գրել ու նկարել»:

Հանձարեղ բանաստեղծին և տաղանդավոր ներկարչին արգելեցին գրել ու նկարել: Դա՞ ավելի վատ էր, քան տաժանակիր աշխատանքը, ավելի ծանր, քան աքսորը:

Շեվչենկոն նախատեսում եր, վոր թաղավորը ներան չի ների: Յարական պահնորդական բաժնի կաղեմատում գտնված ժամանակ նա, ի պատասխան դործի ընթացքում յեղած սպառնալիքների, գրել է հրաշալի բանաստեղծությունների մի ամբողջ շարք. հատկապես հետաքրքրական է մի բանաստեղծութուն.

Միևնույն է ինձ, թե Ուկրաինա
Կամ մի այլ յերկրում պիտի ապրեմ յես,
Յեւ ու կհիշի, ու կմոռանա
Ինձ ձյունների մեջ, պանդուխտի վորսպես,
Մեկ է ինձ համար այդ բոլորն այնպես:

Բանաստեղծին հուզողն այդ չեր: Անձնական ճակատագիրը չեր նրան զրազեցնողը: Նրան հուզում է ավելի կարեւորը, — ի՞նչ կլինի ժողովրդի հետ, Ուկրաինայի հետ:

Ինձ միևնույն չե լուկ մի բան միայն,
Վոր կքնացնեն մարդիկ նենդությամբ
Վողջ Ուկրաինան, — և կրակի մեջ,
Թալանի տալով, կարթնացնեն նրան...

Ոխ, միևնույն չե այս բոլորն միայն:

Յարական դատաստանը բանաստեղծի հետ չափազանց դաժան էր: Շեվչենկոն գլուխը բարձր պահած լսեց դատավճիռը: Նրա վողջ առնական կազմվածքը, յեռանդուն բաց դեմքը, պայծառ սրատես աչքերը, ամենն ու ամենն ասում էին. — վոչ, չեք ընկճի... կպայքարենք...

1847 թվի մայիսի 30-ին նրան Պետերբուրգից աքսորեցին և վոչ մի տեղ կանգ չառնելով հուլիսի 9-ին հասցրին Որենբուրգ: Տեղական իշխանությանը փտանդավոր էր թվում բանաստեղծին քաղաքում թողնել, վորտեղ այդ ժամանակ քաղաքական շատ աքսորյալներ կային և Շեվչենկոյին ուղարկեցին ավելի հեռու. — Որսկի բերդը:

Վ

Որսկի բերդում Շեվչենկոյին 191 №-ի տակ ընդունեցին 5-րդ դժային դումարտակի սոսկական զինվոր:

— Յեթե յես հրեշ լինեյի, արնախում, նույնիսկ այն ժամանակ ել ավելի հարմար պատիժ ինձ համար չէին կարող հնարել, քան ինձ աքսորելը վորպես սոսկական զինվոր Որենբուրգի առանձին կորպուսում, — գրում է Շեվչենկոն իր «Որադրում»:

Ամբողջ ուրը անվերջ զինավարժություն, բուժ և անբուժանդակ «դասեր», հարբած յեֆրեյտորի մըշտական սպառնալիքներն ու հսկողությունը և բանաստեղծին հատկապես կցված «քեռին»: Իսկ յերեկոյան...

տեղծին հատկապես կցված «քեռին»: Իսկ յերեկոյան...

«Զինվորները վերջացնում էին վարժությունը, սկսում էին պատմել, թե ում են ծեծել, ում են խոստացել ծեծել: Աղմուկը, աղաղակն ու բալալայական դուրս հանեցին ինձ զորանոցից» (Շեվչենկոյի նամակը 25-2—1848 թ.):

Իսկ զիչերները նույնքան անուրախ են, վորքան ցերեկը:

Իջնում են զիչերները, մեր տունը դարչահոտ, Իսկ նրանց հետևից խոհերը... Կջախջախեն չույսը և սիրտը նրա հետ միասին... Այն ինչ վոր դեռ չեն համարձակվում ասել, Յեվ ամեն ինչ կարտաքսեն, ցրիվ կտան...

Իսկ չուրջը վոչ մի ծառ չկա: Ամառն այստեղ չուգ է, ձմեռը սարսափելի ցուրտ: Շեվչենկոն այդ անապատն անվանեց «բաց դերեղման», վորը պատրաստ էր կենդանի թաղել նրան: Բայց ամենից ծանրը նրա համար զրելու և նկարելու արգելքն էր:

— Յես սոսկալի տանջվում եմ, ինձ արգելված է զրել և նկարել (նամակ 11-12—1847 թ.):

Յեվ վորքան ել այդ դժվար լինեք, բանաստեղծը դադանաբար, իր փոքրիկ ծոցատետրում, գրում է իր խոհերը, յերաղանքներն ու յերգերը:

Յեվ դարձյալ ստիպված էյի յես Թագցնել պահակից իմ վոգելորությունը, Յեվ գրել ինչպես յերբեմն էյի անում, Թերթիկներ, լալ լուության մեջ... Վորքա՛ն ծանր է լաց լինելը...

Արտորի շրջանում գրած նրա նոր բանաստեղծություններում մենք չենք հանդիպում զղջման և վրդափի խոսքի կամ նախորդ շրջանի ստեղծագործություններից հրաժարվելու, կամ դոյություն ունեցող կարգի հետ հաշտվելու մտքի:

Պատժվում եմ, տանջվում, բայց չեմ զղջում... — ասում է բանաստեղծը: Նրա նոր բանաստեղծությունները, ինչպես և նախորդները, ուղղված են ժողովրդի գլխավոր թշնամիներին — ինքնակալության և ճորտատիրության դեմ: «Իշխանուհի» պոեմում բանաստեղծը մեծ ուժով պատկերում է սոցիալական անհավասարությունը: Մարդիկ հաղարկեցին մեռած և քաղցից: «Գյուղում հեծեծում է քաղցը» և այդ նույն ժամանակ:

Զրոսնում է իշխանը, զրոսնում են պաները,

Ահա նրանք հարբած փուլեցին հատակին:

Կալիածատեր-պաներն ուրախ են անբերության համար —

Վոր հացը դոնե յերեք տարի չբուսնի,

Այն ժամանակ և փարիղում, և ամենուրեք,
վորտեղ հարկավոր է,

Մենք կալվածատերերս ցույց կտանք մեզ:

Հարուստ յերկիրը աղքատ ու ժառանգ ու աչքաթող է յին արել ճորտատերերը: Հարստագույն բնություն, լայնածավալ տափաստաններ, խիտ անտառներ, ջրառատ գետեր, իսկական յերկրային գրախտ: Իսկ այդ յերկրային գրախտում — ճնշված մարդիկ: Ժողովրդի լավագույն մարդկանց սրտերը լցնում եր

դա պաների դեմ կռվելու ցանկություն: Բանաստեղծը սիրով է նկարագրում «Վառնակին», (փախած դատապարտյալ), վորը «մորթում եր բոլորին, վորոնք պան է յին կոչվում»:

Հենց այդտեղ Որսկի բերդում բանաստեղծը դրում է իր ինքնակենսագրական անմոռանալի վոտանավորները «Լրացավ արդեն իմ տասներկու տարին», «Ա. Ո. Կաղաչկովսկուն», և մի քանի լիբիդական բանաստեղծություններ. «Ո խոհեր իմ խոհեր իմ», «Մայր ե մանուկ արեւը, լեռները սեանում են», «Ինձ համար ել զարմանալի յե», և ուրիշները: Դրանք ուկրաինական գրականության մարդարիտներն են, վորոնք համալսարհային պոզիտիվի լավագույն լիբիդական բանաստեղծությունների շարքն են դասվում:

Կիրգիզական ժողովրդի թշվառությունը շատ զարմացրեց բանաստեղծին: Արդեն իր առաջին ստեղծագործության մեջ, վոր գրել է աքսորում, բանաստեղծն իր խոհերին դիմելով խնդրում է նրանցից.

Թոեք վորպես աղավնիների

Կապտառ յերամ,

Դնեպրի լայնարձակ դաշտերից,

Այս անապատ յերկիրը՝

Ման գալու կիրգիզների մեջ:

Թեև նրանք թշվառ են,

Թեև նրանք մերկ են, բայց դեռ

Ազատ աղոթում են աստծուն:

Մեկ ուրիշ բանաստեղծության մեջ, վորի հիմքում գրված է կիրգիզական ժողովրդական լեգենդը,

Շեմչենկոն նկարում է անապատի ծանր դրուժյունը,
վորտեղ

Ուղտը լաց կլինի, իսկ կայսակը
Գլուխը կկախի և կնայի
Տափաստանին...

Մենք հաճախ ենք հանդիպում բանաստեղծ և
նկարիչ Շեմչենկոյի ստեղծագործություն մեջ դեպի
կիրգիզական ժողովուրդը յեղած համակրանքին:

Ցարական Ռուսաստանը «Ժողովուրդների բանտ»
եր: Դեռ «Կովկաս» պոեմում բանաստեղծն ընդգծում
է, վոր ցարական Ռուսաստանում

Մոլեգավանից սկսած մինչև Փիննը
Լուում են բոլոր լեզուներով...

Բանաստեղծն ավելի յե բռնկվում զայրույթով և
բոլոր ժողովուրդներին կոչ է անում թոթափել ցա-
րիզմի լուծը: Բոլոր ժողովուրդներին դիմում է նա
սիրո և հարգանքի խոսքով: Թե վորքան խորն եր
Շեմչենկոն զդուս ժողովուրդների բարեկամու-
թյան անհրաժեշտությունը, վկայում է նաև 1842
թվին Որսկու բերդում գրած նրա «Յերբ մենք կա-
ղակներ եյինք» բանաստեղծությունը:

Շեմչենկոն ատում եր պաներին անկախ նրանց ազ-
գությունից: Նրա յերկերում հնչում է սրբազան ա-
տելությունը հանդեպ լեհական պաների, հանդեպ
Ռադզիվիլների, Վիշնևիցկիների, Բրանիցկիների,
Պոտոցկիների և ուկրաինական ժողովուրդի զարավոր
մյուս թշնամիների: Բայց Շեմչենկոն ճանաչում և
հարգում եր մյուս լեհացիներին, հեղափոխական-

ներին, վորոնք պայքարում էյին ցարիզմի դեմ և
սասանում էյին ճորտատիրության հիմքերը: Այդ լե-
հերին, իրենց աշխատավոր ժողովուրդի արժանավոր
ներկայացուցիչներին եր դիմում նա իր բանաստեղ-
ծության մեջ.

Յերբ մենք կաղակներ էյինք և չկար Ու-
նիան*)

Ինչքան ուրախ եր մեր կյանքը:

Բարեկամ էյինք աղատ լեհերին

Պարծենում էյինք աղատ տափաստաններով:

Ժողովուրդներն անկեղծորեն ուղում էյին համե-
րաչխ ասլերէլ, բայց

Յեկան կսենդղներ**), կրակ բաց թողին,

Այրեցին մեր խաղաղ դրախտը,

Յեւ թափելով արցունքի ու արյան ծով...

Գրիստոսի անունով լեռան վրա,

Դատապարտեցին վորբերին...

Ահա այսպես մեր բարեկամ յեղբայր,

Մենք մինչև այժմ ել կապրեյինք հաշտ.

Բայց մեղ կովեցնելով բաժանեցին

Նենդ կսենդղը և մաղնատ թշնամին:

Ահա թե ով է մեղավորը, վոր արյան գետեր և
արցունքներ թափվեցին, վոր ընկան ժողովուրդի լավա-
դույն զավակները: Յեւ այդ ազա՛հ կսենդղների ու
մաղնատների դլխի վրայով բանաստեղծը կոչ է ան-
ում.

*) Միություն: Մ. Խ.

**) Լեհական տերտեր: Մ. Խ.

Ընդունիր նորեց կադակի բարեկամությունը,
Յեւ անկեղծ սրտով ձեռքդ մեկնիր մեզ...

Ժողովուրդներն այդ միացման մեջ ընդգեմ իրենց ընդհանուր վաթարադույն թշնամուցարկովի, Շեվչենկոն տեսնում է փրկությունը ժողովրդական վշտից:

Այդ բանաստեղծությունը առանձնահատուկ նըշանակություն ունի նաև այն բանի համար, Վոր նա Վրվել է 1847 թվին, Կրակովյան հեղափոխությունից անմիջապես հետո, Վորի մասին Ննդելսը գրել է.

«1846 թվին Կրակովում բռնկվեց առաջին քաղաքական հեղափոխությունը, Վորը հռչակեց սոցիալիստական պահանջներ»:

(Մարքս-Ննդելս, Յերկեր, հատ. 15, էջ 551):

«Այդ շարժումները (1846 և 1863 թ. թ.—Պ. Ա.) Վոչ միայն աղդային էյին, նրանք միևնույն ժամանակ ուղղված էյին դյուղացիությունն աղատելու և հողը նրանց սեփականությունը դարձնելու կողմը» (նույն տեղ էջ 222):

Շեվչենկոն ուշադիր հետևում էր Լեհաստանի հեղափոխական շարժումներին, ծանոթ էր դրան մասնակցող մի ամբողջ շարք մարդկանց և այդ մարդկանց է նվիրում նա իր բանաստեղծությունը: Այդպես է Շեվչենկոյի վերաբերմունքը նաև հրեական ժողովրդի նկատմամբ: Բուրժուական նացիոնալիստները կաշվից դուրս էյին դալիս, ամեն կերպ աշխատում էյին բանաստեղծին վերադրել անբարյացակամ ու արհամարհական վերաբերմունք դեպի հրեական ժո-

ղովուրդը: Միաժամանակ նացիոնալիստները միշտ կեղծիք էյին կատարում. բանաստեղծի վերաբերմունքը հրեական հարուստներին՝ նրանք ցույց էյին տալիս վորպես վերաբերմունք ամբողջ հրեա ժողովրդին:

Հրեական հարուստները (առևտրականները, միկիտանները, կապալառուները և ուրիշները) լեհական և ուկրաինական պաների հետ միասին ճնշում էյին ժողովրդին: Բանաստեղծի առեկությունը դեպի նրանց ինչպես և դեպի մյուս պաները միանդամայն սրինական էր ու որդանական:

Բայց մի բուն հարուստները ժողովուրդը չեն կազմում: Հրեական ժողովրդական աշխատավոր մասկաղմում: Հրեական ժողովրդական վերաբերվում էր համակրանքով, սաներին Շեվչենկոն վերաբերվում էր համակրանքով, հարգանքով: Դրա մասին են խոսում բանաստեղծի կյանքի մի շարք փաստերը: 1845 թվի դալնանը մի էլիշեր նախ քան իր ձերբակալությունը, յերբ Շեվչենկոն անցնում էր Պրիլուկի քաղաքով, ալում է հրեական մի աղքատիկ խրճիթ: Բանաստեղծը շտապում է դեպի հրդեհի վայրը և ուրիշների հետ միասին սկսում է փրկել տուժողի ունեցվածքը: Յերկ հրդեհը հանդցրին Շեվչենկոն հանդիմանեց ներկա դտնվող մի քանի դյուղացիների, Վորոնք հրդեհը հանդցներուն չէյին մասնակցում միայն այն պատճառով, Վոր վառվողը հրեական խրճիթ էր: Շեվչենկոն նրանց հայտնեց, Վոր աղքատ մարդը, անկախ նրա աղքությունից ու կրոնից, մեր ամենամոտիկ յերբայրն է:

Շեվչենկոյի բարեկամ բժիշկ Կողաչկովսկին իր հիշողությունների մեջ պատմում է.

«Հրեաների հետ իմ ունեցած դործերի ընթաց-

քում պատահում եր, վոր յերբեմն նրանք լցվում
եյին իմ հյուրասենյակը, վորտեղ սովորաբար
Շեվչենկոն պարսպում եր: Այդ աղմկալի հավա-
քույթները վոչ միայն չեյին խանգարում նրան
(թեև նա կարող եր զնալ առանձնասենյակ),
ընդհակառակը, զրեւը շարունակելով լսում եր
նա հրեաների խոսակցությունները, միջամտում
եր նրանց զրույցներին և ծիծաղեցնելով նրանց
վորեւ բանով՝ ինքն եւ ամբողջ հոգով քահ քահ
ծիծաղում եր»:

1848 թվին դարնանը Շեվչենկոյին վորպես նկար-
չի, մտցրին արչավախումբը, վորը հետախուզում և
ուսումնասիրում եր Արալյան ծովի ափերը: Արչա-
վախումբը գլխավորող լեյտենանտ Բուտակովը լավ
եր վերաբերվում Շեվչենկոյի հետ: Զինավարժու-
թյուններից և հրամանատարության մշտական հսկո-
ղությունից ազատված, բանաստեղծը նկարում եր
Արալյան ծովի տեսարանները և շատ եւ զրում եր:
Յերկար ժամանակ համարյա յերկու տարի Շեվչենկոն
արչավախմբի հետ անցկացրեց Կոս-Արալ Փորում,
այնտեղ, վորտեղ—

Յեւ ալիքներն են քնարը և յերկինքը պղտոր...

Շեվչենկոյի համար շատ բեղմնավոր ժամանակ
եր այդ: Թողնելով քիչ ծանոթ հեռավոր այդ վայրը
նա ջերմությամբ և բաժանվում նրանից.

Մնաս բարե Կոս-Արալ խղճուկ,
Յերկու տարի իմ վիշտը դաժան

Դարձյալ հմտորեն դու վանում եյիր.

Շնորհակալություն...

Այդտեղ Շեվչենկոն զրեց «Արքաները» բանաս-
տեղծությունների շարքը, վորտեղ հին պատմու-
թյունից վերցրած վառ որինակներով նա ցույց ե
տալիս «սուրբ» արքաների անբարոյականությունը,
«Յերեցիութի աղջիկը», «Մարինա», «Հարյուրապետ»
պոեմները և շատ (մոտ 80) ուրիշ փոքրածավալ
բանաստեղծություններ:

Նրա նոր ստեղծագործությունների մեջ եւլ ավելի
սուր ե հնչում ուկրաինական լիբերալ պաներին, այս-
պես կոչված պատրիոտների, ուղղված ատելությու-
նը: Շեվչենկոն անձամբ շատ ե տեսել այդպիսի «ա-
ղահ պատրիոտների» և դեռ «Իշխանուհի» պոեմում
ատելությամբ չպրտել ե նրանց յերեսին.

Իսկ պատրիոտը, թշվառների յեղբայրը,

Յեւ աղջկան և հորթն ե խլում

Գեղջուկից,— և ասոված չգիտե այդ,

Իսկ յեթե դիտե, ասլոս լում ե...

«Մարինա» պոեմում բանաստեղծը զրում ե.

Վայրենի հովաղն ել չի անի այն,

Ինչ վոր անում եք դուք,

Յերեսներիդ խաչ հանելով:

Շեվչենկոն դիտեր ուկրաինական այդ կալվա-
ծատերի իսկական արժեքը, վորոնք սիրում եյին պար-
ծենալ իրենց աղատամտությամբ, «աղատախոսել», չա-
ղակրատել ժողովրդի մասին ամեն տեսակ թեմաների
չուրջը: Յեւ նա զգուշացնում ե այդ կեղծավոր բա-
րեկամներից: Այդպիսի «պատրիոտների» հասցեյին
նա զրում ե.

«Զվարճացիր զերացած վարանդ,
Զվարճացիր անսխտան բարի պան,
Սերունդ լախտավոր տխմարի».

Նա զտարյուն պատրիոտ է

Յեւ հոգով քրիստոնեա.

Ամեն տարի նա կիեւ է դնում,

Պաների մեջ նա յերկար բաճկոնով է շրջում,

Պանդուկում զեղջուկների հետ է նստում,

Յեւ ձեացնում է իրեն աղատախոհ:

Թեկուղ նկարիր—ասա նա ամբողջովին:

Այդ նա յե—ուկրաինական լիբերալ կալվածա-
տերը. ճիշտ այնպես, ինչպես բոլոր պաները, ծաղրում
են իրենց ճորտերին, անարդում՝ ճորտ աղջիկներին,
տաժանակրության են ուղարկում անմեղ մարդկանց:
Յեւ վայրագին բողոքով լցված բանաստեղծը շարուն-
ակում է.

...Այսանքը դարչելի:

Ինչո՞ւ այդպես չեն կոչում նրան,

Ինչո՞ւ չեն թքում նրա յերեսին,

Ինչո՞ւ չեն կոխկրում նրան...

«Այդ լախտավոր տխմարի» սերնդից մեկը—Սկո-
րոպադսկին 1918 թվին, կապված գերմանացիների հետ
և հեթմանական լախտի համար, վաճառեց Ուկրաինան
նրանց: Աղատասեր ուկրաինական ժողովուրդը այդ
ծաղրը չհանդուրժեց և ամենակարճ ժամանակում
ուռևական մեծ ժողովրդի յեղբայրական ունությամբ
իր յերկիրն աղատեց այդ դարչունքից, ջախջախե-
լով հեթման Սկորոպադսկուն և նրա գերմանական
անբերին—իմպերիալիստական հափշտակիչներին:

Շեվչենկոյի ստեղծագործությունների մեջ մեծ
տեղ են բռնում ուկրաինական ժողովրդական յերգերի
մոտիվները: «Յեթե մի գույդ կոչիկներ ունենայի»,
«Յեւ հարուստ եմ և գեղեցիկ եմ յես», «Սիրեցի յես,
նշանվեցի յես», «Մայրս ինձ ծնեց մետաքսի մեջ»,
«Կիվիկը կուկու յեր կանչում», «Այ չի լինում խմել
մեղրն ու դարեջուրը», «Տրորեցի կածանը յես հով-
տի միջով», — սրանք ուկրաինական ժողովրդական
հմայիչ մոտիվներ են այնքան ծանոթ ու այնքան մո-
տիկ, և միաժամանակ այնքան թարմ բանաստեղծի
հանճարեղ յերկերի մեջ:

Կոս—Արալում գրված բանաստեղծությունների
շարքում բանաստեղծը մեծ ջերմությամբ վերագա-
նում է իր սիրած թեմաներից մեկին՝ մոր և յերե-
խայի մասին: Այդ թեմային նա մոտանալորներե մի
շարք է նվիրել: Բանաստեղծը հրճվում է տեսնելով
մորը կուշտ յերեսան ձեռքին: Դա յերջանկության
խորհրդանիշ է.

Յերկրային դրախտի գեղեցկությունների
մեջ—

Ավելի գեղեցիկը չկա իմ աչքում,

Քան մայրը կարմրաթուշ—ջահել

Փոքրիկը ուրուն ձեռքին բռնած:

Բայց ավա՞ղ: Բանաստեղծը հաղթադեպ և
տեսնում յերջանիկ մայրերի կուշտ յերեսաներով:
Ավելի շատ նա տեսնում է տանջված, անարդյաժ կա-
նանց, քաղցած և ցնցոտիադատ յերեսաների: Յու-
րաքանչյուր այդպիսի հանդիպում բանաստեղծին
հիշեցնում է իր մանկությունը.

Մանաւանդ յերբ տեսնում ես,
Վոր յերեսան այն դուղական
Կարծես ճյուղից պոկված, մերկ ե ու սպա-
տառտուռն

Յեւ միայնակ ցանկապատի տակ
Նստել ե կարկատած կտալը հագին.
Ինձ թվում ե, վոր այդ յես եմ,
Վոր դա իմ մանկութունն ե:

1849 թվականի նոյեմբերին արշավախումբը Կոս-
Արալից վերադարձավ Որենբուրգ: Շեվչենկոյին ել
թուլյատրեցին գնալ այնտեղ, վոր վերջացնի Արալյան
ծովի նկարները: Արշավախմբի պետ Բուտակովը
խնդրեց իշխանությանը վորոշ չափով բարձրել բա-
նաստեղծի դրությունը: Շեվչենկոն խնդրեց, վոր
գոնե իրեն թույլ տան նկարել: Բայց այդ ժամանակ
ինչ-վոր հարեցող սպա Պետերբուրգի իշխանություն-
ներին գրեց, վոր Շեվչենկոն չի կատարում ցարական
դատավճիւրը, վոր նա չարունակում ե գրել և նկա-
րել: Բանաստեղծի մոտ խուզարկութուն կատարվեց,
վերջին նրա յերգերի տետրերը, նկարները, բարե-
կամներից ստացած նամակները, Մինչև իսկ գրքերն
եւ վերջրին—Պուշկինի, Լերմոնտովի, Շեքսպիրի և
ուրիշների յերկերը: Բանաստեղծին ձերբակալեցին և
նստեցրին Որենբուրգի բանտը, վորտեղ նա մնաց հա-
մարյա կես տարի: Այդտեղից 1850 թվին նրան Նովո
Պետրովսկի բերդն ուղարկեցին Կասպից ծովի
մյուս ափում:

Շեվչենկոյի դրությունը չափազանց վատացավ:
Նորից խիստ և բժախնդիր իշխանավորների մշտա-
կան հսկողություն: Նորից զինավարժություն և

«դասեր»: Բանաստեղծին խստորեն արգելեցին գրել
և նկարել: Ամեն որ նրան խուզարկում էին, վերց-
նում էին մատիտներն ու թուղթը: Նույնիսկ իր
անձնական նամակները նա պարտավոր եր տալ իշ-
խանավորներին նայելու: Այդ ծանր տարիներին մի-
ակ միսիթարությունն եր հայրենակից զինվորների
հետ ունեցած ծանոթությունը, վորոնց հետ նա գրու-
ցում եր, զխավորապես զիշերները, և յերգում եր
նրանց հետ իր սիրած յերգերը:

Մի այլ միսիթարություն ևս. Նովո-Պետրովսկի
բերդի ճանապարհին Շեվչենկոն Գուրիև դուղաքա-
ղաքում գետնից վերցրեց ուռնու մի ճյուղ: Բերեց
իր հետ այդ ճյուղը և տնկեց զորանոցի մոտ: Ջը-
րում եր հաճախ: Ճյուղը աճեց և նա բանաստեղծին
հիշեցնում եր հեռավոր Ուկրաինայի մասին: Յեւ այդ
դժվարին տարիներին բանաստեղծը չի կորցնում ա-
զատվելու հույսը, չի կորցնում իր մարդկային ար-
ժանապատվությունը:

1852 թվականի վերջում Նովո-Պետրովսկի բերդն
և դալիս նոր պարետ Ա. Ր. Ուսկովը: Վերաբերմունքը
դեպի Շեվչենկոն դեպի լավը փոխվեց: Ուսկովի կինը
Ադաթա Յեմելյանովնան մասնավոր նամակում Շեվ-
չենկոյի մասին գրում ե.

«Վեհ, խելոք ու սլարդ ե նրա գեմքը. բարի և
աղնիվ գեմք. սլաճառ, քաղցր ե նրա հայացքը,
գորշ կապտադույն աչքերը բարեկամական զգաց
մունք և հարգանք են առաջացնում դեպի նա:
Նրա ձայնը փափուկ ե, դուրեկան, խոսում ե նա
սահուն, մաքուր, վորոշակի... Նրանից խելք և
ջերմություն եր բուրում»:

Շեմշենկոն կապվեց պարետի փոքրիկ յերեսնա-
ների—Դիմախորու և Նատալիայի հետ, իսկ յերբ շուտով
տղան մեռավ, Շեմշենկոն ապրեց այդ բոլորը վոր-
պես անձնական վիշտ։ Իր ընկերով Կողաչկովսկուն
զբաժնում նամակում նա ասում է.

«Յես սիրեցի այդ չքնաղ յերեսային և նա,
խեղճը, այնպես եր կապված ինձ հետ, վոր
յերբեմն նույնիսկ յերազի մեջ ել կանչում եր իր
ճաղատ քեռուն։ (Յես այժմ ամբողջովին ճա-
ղատ եմ և ալեխառն)։ Յեմ ինչ։ Խեղճը հի-
վանդացավ, յերկար տանջվեց ու մեռավ։ Յես
ավառուսում եմ իմ փոքրիկ բարեկամին։ Յես թախ-
ծում եմ և յերբեմն ծաղիկներ եմ տանում նրա
թարմ շիրմին ու լաց եմ լինում»։

Բերդի արվարձանում Շեմշենկոն հրաշալի
կալամահող դառավ և սկսեց քանդակել։ Իշխանությունը
չգիտեր ինչպես վարվել—Շեմշենկոյին արգելված եր
զբել և նկարել, իսկ կարելի՞ յե նրան թույլ տալ
քանդակել։ Պարետ Ուսկովը վորոչեց այսպես.—ինչ
վոր արգելված չե, թույլատրելի յե։

Քանդակած դորժերի մեջ կար քանդակադորժա-
կան սյուպիսի մի խումբ։ Կիրդիղը նստած եր ծած-
կասայլի մեջ և դամբրա յեր նվազում։ Ծածկա-
սայլի դիմաց նստած եր նրա կինը, վորը կորեկ ե
ծեծում և ժպտում է վառների մոտ նստած յերկու
մերկ յերեսաներին։ Ծածկասայլի աջակողմում
հորթն է կապված, ձախ կողմում—այծը։

Շեմշենկոյի նախաձեռնությամբ և պարետի
թույլատրությամբ 1853 թվականի աշնանը բանա-
ստեղծը զինվորների հետ միասին այդի յե տնկում։

Ծառերը բերել էին Աստրախանից և Գուբիեից։
Շեմշենկոյի խորհրդով Խանդա-Բաբա ձորից տնկե-
լու համար բերել էին թթենիներ։ Այդուհի դետնա-
տուն կառուցեցին, վորտեղ Շեմշենկոն կարող եր
պարետի թույլտվությամբ, սուսնց ստորին իշխա-
նավորների հսկողության, նկարել և դրել։ Այստեղ
Շեմշենկոն ուսերեն լեզվով դրեց իր «Իշխանուհին»,
«Յերաթիշտը», «Դժբախտը», «Կապիտանի կինը»,
«Նկարիչը» և այլն։

Ժողովրդի թշնամիները տարիներ շարունակ
լուծթյան էին մատնել Շեմշենկոյի ուսերեն զրված
պատմվածքները, համարելով դրանք իբր թե վոչ
զեղարվեստական։ Բայց իսկապես բուրժուական նա-
ցիոնալիստները կատաղում էին այն բանի համար,
վոր հանճարեղ բանաստեղծը ուսերեն լեզվով հյու-
թեղ ու պատկերավոր դրել և զեղարվեստական բարձ-
րարժեք և սոցիալապես հազեցված պատմվածքներ։

Պատմվածքներում ճիշտ այնպես, ինչպես և իր
պոեզիայում, Շեմշենկոն հավատարիմ իր դադախար-
ներին՝ պաշտպանում է ժողովրդի շահերը։ Կաղաչկո-
վսկուն և Բոդյանսկուն զրած նամակներում Շեմշենկոն
խնդրում է նրանցից ուղարկել «Ասք Իզորի գնդի մա-
սին» պոեմի տեքստը։ Նա ցանկանում է թարգմանել
այդ պոեմը «Մեր հողահարադատ սքանչելի լեզվով»։

Նովո-Պետրովսկի բերդում ամեն ինչ ընթանում
է առաջիկա նման։ Շեմշենկոյի դրուծյունը մի քիչ
լավացել եր, բայց նա դարձյալ նույն իրավադուրկ
զինվորն եր մնում, նրան վարժեցնում էին և նրա-
նից ուղում էին որինակելի ճակատային պատրաս-
տել։ Նա գրում և նկարում եր դադտնի, վախենալով,

վոր վորեւ մեկը կարող է մատնել իրեն իշխանութ-
յան առաջ:

Մինչդեռ այդ ժամանակ յերկրի քաղաքական
կյանքում դեպքերը հաջորդում էին իրար: Յարիզ-
մը պարտվել էր Ղրիմի կամպանիայում: Դա նորից
էր ապացուցում ճորտատիրական կարգերի վողջ
փտածութիւնը և սնանկութիւնը: Ամբողջ յերկրում
լայնորեն ծալալով էր դուրացիական հեղափոխա-
կան շարժումը: 1855 թվականի փետրվարի 18-ին
(հ. տ.) մեռավ Նիկոլայ առաջին թագավորը և
թագավորել սկսեց Ալեքսանդր յերկրորդը: Լիբերալ-
ներն սկսեցին հուսալ ռեֆորմների վրա:

Բանաստեղծի ընկերները սկսեցին աշխատել նրան
ազատելու մասին: Այդ դործում յեռանդուն մաս-
նակցութիւն ցույց տվին գրաֆ Ծ. Պ. Տոլստոյը և
նրա կինը Ա. Ի. Տոլստայան: Առաջին ամենխտիայի
ժամանակ Ալեքսանդր յերկրորդը ցուցակներից ջրն-
ջեց Շեվչենկոյի անունը: Միայն 1857 թվականի մա-
յիսի 2-ին Շեվչենկոն բարեկամներից տեղեկութիւն
ստացավ, վոր իրեն ներել են: Բայց պաշտոնական
հրաման դեռ չկար: Անհամբեր սպասելով իր ազատ-
մանը, 1857 թվականի մայիսի 12-ից Շեվչենկոն
սկսում է գրել իր «Որագիրը»: Դա հրաշալի գիրք է,
հեղինակի թողած արժեքավոր փաստաթուղթը իր
չրջապատի, ապրումների, յերազանքների, հույսերի,
մեծ բանաստեղծի բնավորութիւն մասին: Այդ գիրքը
սպաղըութիւն համար չէր նախատեսված. հեղինակը
«Որագրում» գրի յե առնում այն բոլորը, վոր հե-
տաքրքրում է նրան: Այստեղ դիտողութիւններ կան
ամենորայ աշխատանքի մասին, յումորիստական

սպամովածքներ սպաների հարբեցողութիւն և ան-
կարդութիւնների մասին, ջերմ դատողութիւններ
մարդկային արժանապատւութիւն և այն մասին, վոր
մեզ անհրաժեշտ էր խելացի սատիրա, դատողու-
թիւններ ետետիկայի մասին և այլն: Ընթերցողի
աչքերի առջևից անցում են բանաստեղծին չրջապա-
տող տարբեր մարդկանց մի ամբողջ պատկերասրահ
և յուրաքանչյուրին նա ճիշտ և հաջողված բնութա-
գիր է տալիս: Վորպես տաղանդավոր արվեստագետ՝
նա մի քանի դժերով նկարում է ճիշտ պորտրեն:

Հուլիսի 21-ին ստացվեց Շեվչենկոյի յերկար
սպամոված հրամանը նրա ազատութիւն մասին, բայց
դեռ ցույց չէր արված, թե նա վորտեղ կարող էր
մեկնել: Տաս որ էլ պահեցին նրան: Ոգոստոսի 1-ին
պարեա Ուսկովը Շեվչենկոյին թույլ տվեց մեկնել
Պետերբուրգ: Շեվչենկոն հրաժեշտ տվեց իր բարե-
կամներին և թողեց Նովա-Պետրովսկի բերդը:

Այսպիսով նա աքսորում մնաց 1847 թվի ապրի-
լի 5-ից (ձերբակալման որը) մինչև 1857 թվի ու-
գոստոսի 1-ը—տասը տարի, յերեք ամիս և 27 որ:

VI

Ոգոստոսի 5-ին ձկնորսական նավակով Շեվչեն-
կոն հասավ Աստրախան և նույն ամսի 22-ին, «Կնյադ
Պոժարսկի» նավով Վոլգայի վրայով ուղևորվեց
դեպի Նիժնի-Նովգորոդ: Նա հիանում է «Վոլգայի
հրաշաղեղ տիւրով», սքանչելի տեսարաններով:
Տախտակամածի վրա նվաղում էր հաճախ աղատ
արձակված ջութակահարը: Բանաստեղծը մեծ բա-
վականութիւն էր յուում նրա յերաժշտութիւնը:

«Շնորհակալութիւն քեզ ճորտ Պաղանինի:

Շնորհակալություն քեզ իմ պատահական, իմ ազնիվ բարեկամ: Քո խղճուկ ջութակից ճորտի անարգված հոգու հեծեծանքներն են դուրս թռչում և միապաղաղ, մռայլ ու խոր հեծեծանքով ձուլվում են միլիոնավոր ճորտերի հոգիներին հետ»:

Նավախցիկում բանաստեղծի մոտ հավաքվում էյին նրա նոր ծանոթները: Պոսում են դրականության մասին և կարդում են դեղարվեստական նոր յերկեր: Շեվչենկոն զրում է, վոր նա աքսորում անցկացրած տարիներին հետ է մնացել ժամանակակից դրականությունից և ձեռք է դարկում լրացնել բաց թողածը: Կարդալով «Նահանգական ոչերկները» Շեվչենկոն բարձր գնահատական է տալիս Սալտիկով-Շչեդրինին և նրա ուսուցիչ Գոգոլին:

«Յես՝ շնորհակալություն եմ հայտնում:

Յես ակնածում եմ Սալտիկովից. Ո, Գոգոլ, մեր անմահ Գոգոլ: Ինչպիսի ուրախությամբ նորից կլցվե՞ր քո ազնիվ հոգին, տեսնելով քո կողքին այդպիսի հանճարեղ աշակերտի: Իմ բարեկամներ, իմ անկեղծ բարեկամներ: Գրեցե՞ք, բարձրացրե՞ք ձեր ձայնը այդ խեղճ, կեղտոտ, անարգված ամբոխի համար: Այդ անպատված անխոս ուսմիկների համար»:

Բանաստեղծն շտապում էր շուտ հասնել Պետերբուրգ, վորպեսզի մասնակցի դրական և հասարակական կյանքին, ու շարունակի իր սիրած դեղարվեստական աշխատանքը, վոր շուտ հանդիպի իր բարեկամներին:

Սեպտեմբերի 20-ին նա հասնում է Նիժնի-Նովգորոդ: Այստեղ նրան հայտնում են, վոր տեղական

վոստրիկանապետը հրաման է ստացել պահել Շեվչենկոյին և հտապային կարգով նրան հետ ուղարկել Որենբուրգ, իր հրաժարականի հրամանն ստանալու և բնակության վայրը վորոշելու համար: Այդ բանը շատ անհանգստացրեց բանաստեղծին: Իայց այս անգամ նրա բախտը բերեց: Տեղական իշխանությունը թույլ տվեց նրան մինչև Որենբուրգից հրաման ստացվելը մնալ Նիժնի-Նովգորոդում: Մայրաքաղաք մեկնելը հետաձգվեց անորոշ ժամանակով: Շեվչենկոն աշխատում էր, վորքան կարելի չէ, լավագույն կերպով արդյունավետ ոգտադործել իր ժամանակը Նիժնի-Նովգորոդում: Նա արտադրում և տպագրության է պատրաստում իր պատմվածքներն ու բանաստեղծությունները: Տպագրում է իր «Նեոֆիտներ» նոր պոեման և «Վիճակ», «Մուսա» և «Փառք» բանաստեղծությունները:

Շատ նկարներ է անում նա այդտեղ: Չնայած աշնանային անբարենպաստ յեղանակներին, նա նկարում է հնադարյան շինություններ, յեկեղեցիներ և այլն:

«Որադրից» մենք իմանում ենք.

«11-ը (հոկտեմբերի): Իսկ այսօր առավոտյան պահին մեծ դժվարությամբ ուղեվորվեցի Արխանգելսկի տաճարը նկարելու. սառեցի արտասվելու աստիճան...»:

12-ը (հոկտեմբերի): Յերեկ վերջացրի հրեշտակապետի անվան մայր տաճարի տպված պատկերը: Նիժնի-Նովգորոդում հրաչալի պահպանված, ինչնատիպ, զեղեցիկ և ամենահնադույն շինությունն է դա: Մայր տաճարը կառուցված է Նիժնի-Նովգորոդի

մեծ իշխան Յուրի Վսեվոլոդովիչի ժամանակ 1227 թվականին»:

«15-ը (Հոկտեմբերի): Քամու և սառնամանիքի տակ նկարեցի յերկու անանուն աշտարակների տեսքը, Կրեմլյան պարսպի մի մասը և Ջառչեյի տեսքը: Ընդհանրապես կարդին նկար ստացվեց: Յես շտապում եմ ավելի շատ եսքիզներ անել, վորովհետև յեթե ստիպված լինեմ այստեղ ձմեռելու, դոնե վոր-և-և աշխատանք կունենամ»:

Նա նկարում է նույնպես իր մի քանի ծանոթների պատկերները: Նյութական տեսակետից Շեվչենկոն շատ անապահով վիճակումն էր և հրճվում էր, յերբ առաջին անգամ պատվիրեցին նրան փողով նկարել:

«Առաջին պատկերն եմ նկարում փողով, քսանհինգ ուրբով, տեսնե՞ք հետո ինչպես կլինի... Գոնե դերձակի ծախսը հանեյի»:

Յերեկոները Շեվչենկոն տեղական թատրոնն է հաճախում կամ ընթերցում է:

Տարվում է վ. Կուրոչկինի թարգմանած Բերան-ժեյի հրաշալի բանաստեղծություններով: Իր ծանոթներից մեկի մոտ Շեվչենկոն առաջին անգամ տեսնում է «Հյուսիսային աստղ» հանդեսը: Շեվչենկոյին խորապես հուզում է հանդեսի շապիկը կախաղանի դատապարտված դեկաբրիստների պատկերներով: Շուտով նրան հաջողվեց կարգալ Գերցենի «Մկրտված սեփականությունը» բրոշյուրը և նա նկատում է, վոր դա «սրտադին, հոգեբուխ մարդկային խոսք է», իսկ հեղինակին նա սիրով անվանում է «մեր առաջ-յալը, մեր վտարանդին»: Յերբ Շեվչենկոյին առաջին անգամ կարդալու տվին «Կոլոկոլ»-թերթը,

վորը հրատարակում էր Գերցենը Լոնդոնում, Շեվչենկոն «չնորհակալությամբ համբուրեց»:

Շատ ուրախացավ բանաստեղծը, յերբ իր հին բարեկամ Մ. Շչեպկինը յեկավ իր մոտ Նիժնի-Նով-գորոդ:

«Տոներից ամենալավը և հանդեսներից լավագույնը ինձ համար: Կիշերվա ժամը 3-ին յեկավ Միխայիլ Սեմյոնովիչ Շչեպկինը»:

Վեց որ միասին անցկացրին հին բարեկամները: Յերկուսն ել անցյալում ճորտեր, մեկը նրանցից ուսուսական հայտնի դերասան, մյուսը՝ ուկրաինական հանճարեղ բանաստեղծ:

Շչեպկինի մեկնելուց հետո Շեվչենկոն ավելի խորն զգաց իրեն շրջապատող մարդկանց չնչինությունը և տեղական կյանքի միապաղաղությունը: Նա անհամբերությամբ սպասում էր յերջանիկ րոպեյին, յերբ թույլ կտան նրան զնալու մայրաքաղաք: Վերջապես թուլյալորեցին, նա մեկնեց Մոսկվա, մի քանի որ մնաց այնտեղ Շչեպկինի մոտ և մարտի 27-ին (հ. տ.) հասավ Պետերբուրգ:

Այստեղ տեղի եյին ունենում կատաղի վեճեր գյուղացիությունն ազատադրելու մասին: Չերնիշևսկին և Դոբրոլյուբովը ամենահեղափոխական դիրքն եյին բռնել: Նրանք քարոզում եյին վերացնել ճորտատիրությունը գյուղացիական ապստամբության միջոցով, տապալել ցարիզմը:

Նրանց շուրջը, նրանց կողմից ղեկավարվող «Սովրեմեննիկ» հանդեսի շուրջն են համախմբվում դրականություն և հասարակության լավագույն ներկայացուցիչները: Շեվչենկոն մշտապես մեծադույն սիրով էր վերաբերվում Պուշկինին, Լերմոնտովին, Գոգոլին,

Ոստրովակուն, Սալտիկով-Շչեդրինին: Նա շատ բարձր եր դնահատում դեկարրիստներին հեղափոխական սխրագործությունները, վորոնց անվանեց «ազատության առաջին ավետարեններ»: Նա ակնածանքով եր վերաբերվում Գերցենի բոցավառ քարոզներին: Շեվչենկոյի մոտիկությունը Չերնիշևսկու և Դոբրոլյուբովի խմբի հետ հանդիսանում և որինաչափ և որգանական: Այդ հանդիսանում և միաժամանակ նրա նախորդ գործունեություն և ստեղծագործություն շարունակությունը:

Հեղափոխական դեմոկրատները սիրով եյին վերաբերվում Շեվչենկոյին: Գրական յերեկոներին մասնակցողներից մեկը, վորտեղ ներկա յեն յեղել Չերնիշևսկին և Շեվչենկոն, իր հիշողություններում այսպիսի դեպք և նկարագրում. մի անգամ Կոստոմարովի մոտ, վորտեղ գտնվում եր Շեվչենկոն, գալիս և Չերնիշևսկին և պատմում և:

«Գալիս եմ այստեղ քաղաքային խորհրդի մոտով և յերկնքին նայելով ապշում եմ. այս ինչ և կատարվում յերկնքում և վողջ տիեզերքում: Այնտեղ ինչվոր նոր չտեսնված աստղ և հայտնվել, այնքան մեծ ու պայծառ, այնքան լուսատու, վոր թերևս սիրիլուն ու արկտուրան նրա մոտ վոչինչ են: Յերբ մոտենում եմ այստեղին, տեսնեմ այդ աստղը կանգնած և ուղիղ բալալայեվկայի*) գլխին: Տաշասի

*) — «Բալալայեվկա» կատակով անվանում եյին «Բալաբանովկա» հյուրանոցը, վորտեղ, Պետերբուրգում ապրում եր Կոստոմարովը և վորտեղ տեղի եյին ունենում գրական յերեկոներ Տ. Գ. Շեվչենկոյի մասնակցությամբ:

գլխին եր բարձրացել այդ նոր աստղը»

Չերնիշևսկու հետ Շեվչենկոն շատ մոտիկ հարաբերություն մեջ եր: Հեղափոխական դեմոկրատ-Բանաստեղծ և թարգմանիչ Ն. Կուրոչկինը Շեվչենկոյին գրում և.

«Թարգմանեցի, Տարասենկա, քո «Արցունքները». հաջող և թե վոչ, չգիտեմ: Այս ինչ բան և, չես յերեկում... Քո նվիրական բանաստեղծություններից ելի վորեւե բան ճարիր ուղարկիր:

Ամբողջ հոգով քեզ սիրող Կուրոչկին»:

Յերբ Շեվչենկոն դեռ Նիժնի-Նովոբորոգումն եր գտնվում, նա Կուլիչից, Կոստոմարովից և ուրիշներից նամակներ ստացավ, վորտեղ նրանք գովաբանում եյին նոր թագավորին և ամեն տեսակի ազատություններ եյին սպասում նրանից: Կուլիչը Շեվչենկոյին խորհուրդ չավեց տալագրելու «Նեոֆիտներ» նոր պոեման, համարելով վոր իբր քե կարիք չկա հիշեցնել «բարի վորդուն», այսինքն Ալեքսանդր յերկրորդին, նրա հայր Նիկոլայ առաջինի չար գործերի մասին: Պետերբուրգ գալով Շեվչենկոն ավելի յե համոզվում, վոր իր «հայրենակիցների» հույսերը վտանգավոր են:

Նա գրում և այդտեղ իր ամենից հեղափոխական և ցասկոտ յերկերից մեկը.

... Բարիք մի' սպասիր,

Մի' սպասիր տենչած ազատության...

Այդ բանաստեղծությունը տարածվեց ձեռագրով

և նույնպիսի հեղափոխական դեր խաղաց, ինչպես Չերնիշևսկու «գեպի կացին կոչեցեք Ռուսաստանը...» կոչը:

Տարաս Գրիգորյեվիչն ապրում էր գեղարվեստական ակադեմիային կից: Նրան սենյակ էլին հատկացրել, վորտեղ նա յեռանդուն կերպով պարապում էր ոֆորտներով, պղնձի վրա փորագրելով: 1860 թվականին մեծ հառաջադիմություն համար նրան ապագեմիկոսի կոչում տվին:

Նրա ծանոթների շրջանն ավելի յե բնդարձակվում: Բացի արդեն հիշված հեղափոխական դեմոկրատներից, նա ծանոթանում է ալատեղ ոռւս նշանավոր դրող Տուրգենևիի հետ: Իր հիշողություններում Տուրգենևի վր Շեվչենկոյի մասին դրում է.

«Նրա տաղանդը դրավում էր մեղ իր ինքնատիպությամբ և ուժով... մի անգամ, հիշում եմ, նա կարգաց ինձ մոտ իր հրաչալի «Յերեկո» «Բալենու ալլին» բանաստեղծությունը և կարգաց այն պարզ ու անկեղծ: Նա ինքն զգացված էր և հուշից բոլոր բնկնդիրներին: Վողջ հարավ-ոռւսական մտախոհությունը, փափկությունն ու հեղուկությունը, բանաստեղծական շեշտը, վոր կար նրա մեջ, ալդտեղ պարզ կերպով դրսևկորվեց»:

Տարաս Գրիգորյեվիչը շատ բարձր կարծիքի յեր Մարկո Վովչոկի «Ժողովրդական պատմվածքների» մասին: Հեղինակի հետ մինչև ալդ նա ծանոթ չեր: Միայն ալդտեղ Պետերբուրգում նա ծանոթացավ ուկրաինական ալդ հրաչալի կին դրողի հետ: Յեվ

նրան նվիրված բանաստեղծություն մեջ անվանում է նրան «ալջին ես դու իմ»:

Տարաս Գրիգորյեվիչը բարեկամացավ նեդրիտանական մեծ վողբերգակ դերասան Ուրիշի հետ: Նա ծանոթ էր նույնպես յերգչուհի Ի.Լ.Գրիմբերգի հետ, վորի յերգը նա հաճույքով էր լսում:

Շեվչենկոն մասնակցում էր դրական յերեկոներին, տեղյակ էր հասարակական քաղաքական անցքերին: Չերնիշևսկու, Նեկրասովի և ուրիշ դեմոկրատների հետ միասին նա խորալդեց Պետերբուրգում հրատարակվող ուսակչին «Իլյուստրացիա» հանդեսի հակահեական յելույթի դեմ ուղղված բողոքը:

1859 թվականի մայիսին Շեվչենկոն թույլտվություն ստացավ և մեկնեց Ուկրաինա: Ալդ նրա վերջին ճանապարհորդությունն էր: Մայրաքաղաքից նրա հետևից կաբգաղբություն էր արվել տեղական ժանդարմական բալր վարչություններին խստիվ հըսկել բանաստեղծին:

VII

Ուկրաինայում Շեվչենկոն յերկար չճանապարհորդեց: Նա ալդտեղ հասավ 1859 թվի մայիսի վերջին, հաճախեց հին վայրերը, հանդիպեց բոլր՝ Յալինային և մյուս աղբականներին հետ: Գրեթե ամբողջ ժամանակը նա անց էր կացնում դաշտում գյողացիների հետ, նրանց հետ զրուցում էր հողի մասին և այն մասին, վոր թաղավորից աղատություն սպասելն իղուր է: Նրա զրույցներում ավելի վառ կերպով էր արտահայտվում այն միտքը, վոր պետք չեն, վոչ թաղավորները, վոչ պաները, վոչ տերտերները:

Բանաստեղծը մեծ ցանկություն ուներ վերջնա-

կանապես փոխադրվել Ուկրաինա, Դնեպրի ափին, բայց պաները վախենում էին այդպիսի վտանգավոր հարեանից և չէին ցականում հող վաճառել նրան: Կիևի ղեներալ-նահանգապետն ասել էր, յեթե Շեվչենկոն ցանկանար բնակութուն հաստատել այդ վայրերում, ապա նա կաշխատեր թույլ չտալ:

Հուլիսի 13-ին Շեվչենկոյին ձերբակալեցին «սըրբապղծության» համար: Վոստիկանական հսկողության տակ նրան Կիև ուղարկեցին: Այդտեղ նրան բաց թողեցին և խորհուրդ տվին անմիջապես հեռանալ Ուկրաինայից: Բանաստեղծը մայրաքաղաք վերադարձավ:

1860 թվին Պետերբուրգում լույս տեսավ «Կորդարը» նոր հրատարակությամբ: Հեղափոխական դեմոկրատիան ջերմությամբ ընդունեց դիրքը:

Դորբուլյուբովն իր հրաչալի հողվածում դրել էր.

«Նա — ժողովրդական բանաստեղծ է ամբողջովին, այնպիսի բանաստեղծ, վորինմանը մենք չենք կարող ցույց տալ մեղանում: Նույնիսկ Կոլցովին չի կարելի համեմատել նրա հետ, վորովհետև իր մտածելու յեղանակով և նույնիսկ իր ձգտումներով վերջինս յերեմն հեռանում է ժողովրդից: Շեվչենկոն, ընդհակառակը, նրա խոհերի վողջ ընթացքը և համակրանքը ամբողջովին համապատասխանում է ժողովրդական կյանքի մտքին ու կառուցվածքին: Նա դուրս է յեկել ժողովրդից, ապրել է ժողովրդի հետ և վոչ միայն իր խոհերով, այլև իր կյանքի պայմաններով ամուր և արյունով կապված է յեղել նրա հետ»:

«Կորդարի» նոր հրատարակության մեջ նույնպես

չիլին մտել Շեվչենկոյի բոլոր բանաստեղծությունները, մանավանդ այնպիսիները, վորոնք ուղղված են ինքնակալության դեմ: Բայց դա նրան չի խանգարում: Նա մի շարք նոր բանաստեղծություններ է գրում ուղղված կրոնի և թագավորի դեմ.

Ո, դժբախտ մարդիկ, յերկրային մարդիկ,

Ձեր ինչին են պետք թագավորները,

Ձեր ինչին են պետք շնապահները,

Ձե՞ վոր դուք մարդ եք և վոչ թե չներ:

Բանաստեղծը խորապես հավատում է, վոր չուտով կհասնի յերջանիկ ուրը, յերբ

Մարդիկ լուռ,

Առանց վորեւե աղմուկի

Կտանեն թագավորին դիտաւելու...

Յեվ այն ժամանակ աղատադրված ժողովուրդը իր ճակատադրի տերը կդառնա.

Կկենդանանան լճերը, տափաստանները,

Յեվ վոչ թե վերստածողերը,

Այլ աղատության չափ լայն

Սուրբ ճանապարհները

Կվողեվորեն աշխարհը:

Յեվ բանաստեղծը վողեշնչված նախաւեսում է, վոր չուտով

Կաճի ժողովուրդը: Կմեռնեն թագավորները,

Յեվ նրանք, վորոնք դեռ չեն ծնվել...

Յեվ հողի առած հողի վրա

Ձի լինի թշնամին ու վոսոխը,

Յեվ ամենքի մեջ դու քո յեղբորը կտեսնես,

Յեվ մարդիկ կլինեն յերկրի վրա:

Շեվչենկոյին հետաքրքրում էր ժողովրդական լուսավորութեան խնդիրը և նա «Այրուբենարան» ե հրատարակում դյուղական դպրոցների համար: Իր կյանքի վերջին ամիսներին՝ բանաստեղծը ցավով ե մտածում այն մասին, մոր նրա հարադատ յեղրայրներն ու քույրերը դեռ մինչև հիմա ել ճորտեր են և զրադվում ե նրանց ադատադրելու խնդրով:

Նա յերադում ե նաև ամուսնութեան մասին, Դընեպրի ափը, իր սեփական տնակը փոխադրվելու մասին: Խնդրում ե իր ծանոթներին շուտափույթ կերպով հողաբաժին առնել և տնակ կառուցել:

Բայց նրա առողջութունն արդեն քայքայված եր: Դեռ արտարափայլում նա տառապում եր վրսկըրացիայով, լնդախտով, աչքերի հիվանդութեամբ: Այժմ հիվանդութունը մահճին եր դամեյ նրան:

Մարտի 9-ին իր ծննդյան օրը Շեվչենկոն մի քանի շնորհամոտական հեռագրեր ստացավ: Նրան հրավիրում եին Ուկրաինա: Ցանկանում եին նրան սուրբել յերկար տարիներ... Իսկ 1861 թվի մարտի 10-ի առափոտյան Շեվչենկոն այլևս չկար:

Այլևս չկար ուկրաինական մեծ բանաստեղծը: Մայրաքաղաքի թերթերում մոչինչ չտպեց նրա մահվան մասին, բայց ժողովրդական լայն մասսաները, նրա փայլուն տաղանդի յերկոպադուները յեկան վերջին պարտոր տառը բանաստեղծի աճյունին:

Բանաստեղծին թաղեցին Պետերբուրգում Սմոլենսկի գերեզմանատանը: Նրա թարմ շիրմի վրա ուսերեն և ուկրաիներեն լեզուներով շատ ճառեր ար-

տասնվեցին: Հեղափոխական դեմոկրատիայի կողմից ջերմ խոսքերով յելույթ ունեցավ Շեվչենկոյի բարեկամ Ն. Կուրոչկինը:

«Ահա մի նոր գերեզման ևս բացվեց մեր առաջ: Նորից մի մաքուր, աղնիվ, պայծառ անձնավորութուն հեռացավ մեզանից. նորից մի մարդ, վոր պատկանում եր ընտրյալների բարձր ընտանիքին. այն ընտրյալների, վորոնք արտահայտել են ժողովրդի ամենափայլուն հույսերը, մի մարդ, վորը գուշակել ե նրա ամենանվիրական ցանկութունները և արտահայտել այդ բոլորը—ավարտեց իր դառն կյանքը, վոր հագեցված եր համոզմունքներով և ամեն տեսակ տանջանքների պայքարով... Նրա վոյժ կյանքը տանջանքների շարք եր. նոր եր իր կյանքի վերջում բախտը ժպտացել նրան. նա տեսավ սկիզբը հասարակական այն դործի, վորին նա ձգտում եր ամբողջ հողով... Նա չապրեց մինչև իրականացումն այն սկզբունքների, վորոնց տարածմանը նպաստել եր իր յերգերով: Շատերի մասին չե, վոր կարելի յե ասել այն, ինչ վոր կարելի յե ասել նրա մասին: Նա կյանքում կատարեց իր դործը: Յ՛րջանկութունը նրա համար չեր կյանքում,— նրան սպասում ե ուրիշ, հետմահյա յերջանկութուն— փառք...»*)

Ռուսական մեծ բանաստեղծ Նեկրասովը դրեց «Շեվչենկոյի մահը» բանաստեղծութունը, վորտեղ նա

*) Հիշողութուններ Շեվչենկոյի մասին, («Ուսիովա» 1861 թ. Ն. Ս. Կուրուչկին եջ 14-15):

համակրանքով և նկարագրում բանաստեղծի դառը կյանքը: Արտասահմանում Գերցենն իր «Կոլոկոլ» թերթի եջերում արտահայտեց լավագույն մարդկանց համակած միջոցը, զայրույթ արտահայտեց ցարիզմի դեմ, վորը Շելլենկոյին վաղաժամ գերեզման իջեցրեց:

1861 թվի մայիսին բանաստեղծի բարեկամները թույլտվություն ձեռք բերին և նրա դագաղը աճյունի հետ միասին Ուկրաինա փոխադրեցին և թաղեցին Կանևից վոչ հեռու «Չերնեչեյ» բլուրի վրա:

Ժողովրդական մասսաները սիրով և հարգանքով չքապատեցին բանաստեղծի գերեզմանը: Մոտակա գյուղերից մարդիկ գալիս էին այգտեղ և յերկու ամսում գերեզմանի վրա դամբանաբլուր դրյալով: Գյուղացիների մեջ Տարաս Գրիգորյևիչի մասին հեղափոխական բաղձաթիվ լեզենդներ էին տարածվել:

Տեղական կալվածատեր պաները հուզվում էին, նրանք Շելլենկոյից մախենում էին կենդանության որով, մախենում էին նաև մահվանից հետո:

Նրանք աշխատում էին, վոր գերեզմանը քանդեն և բանաստեղծի մարմինը փոխադրեն ուրիշ տեղ, «մոռտեղ համաքույթներ ու ցույցեր տեղի ունենալ էին կարող»:

Յարական կառավարությունը խիստ կերպով արդեւեղ հիշատակել բանաստեղծի հորեւրանական տարեթիւեր: Հատկապես դաժանորեն հետապնդվեց բանաստեղծի մեծարումը 1914 թվին նրա ծննդյան 100-ամյակի որը:

Իր «Աղգային քաղաքականության խնդրի չուրջը» հոգւածում Լենինը գրել է:

«Շելլենկոյի մեծարման արգելումը աշխարհի գերազանց, փառահեղ, հաղվադեպ և բախտավոր ու հաջող միջոցառում էր կառավարության դեմ ուղղված ազխտացիաի տեսակետից, վոր դրանից լավ աղխտացիա պատկերացնել չի կարելի:

Այդ միջոցառումից հետո միլիոնավոր և միլիոնավոր «քաղքենիներ» սկսեցին վերածվել դիտակից քաղաքացիներին և համոզվել այն ասացվածքի ճշտության մեջ, վոր Ռուսաստանը «Ժողովուրդների բանտ է» (Լենին, հատ. 17, էջ 324—325):

Յել միայն սոցիալիստական մեծ հեղափոխությունից հետո մեր յերկրում բանաստեղծի մեծարումը վեր ածվեց կուլտուրական մեծ տոնակատարության:

Իր «Կտակի» մեջ Շելլենկոն կոչ էր անում Ժողովրդին ջախջախել չլթաները, նվաճել ազատություն:

Յել ինձ այդ մեծ ընտանիքում

Յել ազատված և նոր,

Մի՛ մոռացե՛ք հիշեցե՛ք ինձ

Խոսքով անչար, անդորր...

Մեծ, նոր, բաղձաղդի ընտանիքում, մեր հայրենիքի ազատազրկած յերաջրական բոլոր Ժողովուրդների ընտանիքում, մեք հիշում ենք բանաստեղծին սիրո և հարգանքի բոցավառ խոսքով:

Մենք զինված ենք աշխարհում ամենաառջավոր ուսմունքով, Մարքսի-Ենգելսի-Լենինի-Ստալինի ուսմունքով:

Մենք պարծենում ենք մեր Միության ժողովուրդների հզոր բարեկամությամբ:

Մենք տիրապետում ենք զենքի ամենանորադույն տեխնիկայի անսպառ զինանոցին:

Յեզ մեր զինանոցում զենքի այլ տեսակների մեջ մենք ինամեզով պահպանում ենք ուղրաինական ժողովրդական մեծ Կոբզարի անդնահատելի ժառանգությունը:

Կոմունիզմի վերջնական հաղթանակի համար մղվող պայքարում այդ ժառանգությունը մեծ ծառայություն է մատուցում: Դրա մեջ յեղել է, կա և կմնա Տ. Գ. Շելչենկոյի սրեղիայի բացառիկ անմահ ուժը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0329301

385

1 n 304